

Vluchtelingen en hun sociale netwerk

Sandra Wouters
Mei 2008

Maatschappelijk werk en dienstverlening
Christelijke Hogeschool Windesheim

Vluchtelingen en hun sociale netwerk

Student	Sandra Wouters
Datum publicatie	Mei 2008
Begeleidend docent	K. Klaver
Beoordelend docent	J. Roeloffzen
Opleiding	Maatschappelijk werk en dienstverlening Christelijke Hogeschool Windesheim

Voorwoord

Dit essay is geschreven in het kader van een afstudeeropdracht van de opleiding Maatschappelijk Werk en Dienstverlening aan de Christelijke Hogeschool Windesheim te Zwolle.

Mijn eerste kennismaking met sociale netwerkbenadering was gedurende de opleiding tot maatschappelijk werker. Tijdens de opleiding ben ik werkzaam als werkbegeleider bij Vluchtelingenwerk Dronten.

Bij het in kaart brengen van het sociale netwerk van meerdere van mijn cliënten bleek dat de grootte en bereikbaarheid van de netwerken ruim onder de norm voor een functioneel netwerk vallen.

Daar ben ik in eerste instantie enorm van geschrokken. Het riep een aantal vragen bij mij op. Vluchtelingenwerk heeft in haar missie staan dat we de zelfredzaamheid van de cliënten willen bevorderen. Dan is het hebben en kunnen gebruiken van een functioneel netwerk een noodzakelijke basis.

Hoe komt het dat het zo moeilijk blijkt te zijn om een nieuw netwerk op te bouwen?

Wat doet Vluchtelingenwerk? Kan zij hier iets mee doen?

Mijn signalering en vragen hierover heb ik bij de coördinator W.van Olst neergelegd. Daarmee werd de basis gelegd voor dit essay.

Ik bedank Wilma van Olst, coördinator Vluchtelingenwerk Dronten, tevens stagebegeleider, voor haar niet aflatende motivatie, steun en feedback tijdens mijn opleiding en zeker tijdens de totstandkoming van dit essay.

Tevens bedank ik Karin Klaver, mijn begeleidende docent, die mij op een bijzondere open en hartelijke wijze heeft begeleid tijdens het maken van dit essay.

Ik wens u veel leesplezier.

Sandra Wouters

student Maatschappelijk Werk en Dienstverlening
Christelijke Hogeschool Windesheim.

Inhoudsopgave:

Inleiding	5
Hoofdstuk 1: Inhoudelijke oriëntatie	6
1.1 Aanleiding onderzoek:	6
1.2 Doelstelling	7
1.3 Vraagstelling en deelvragen	7
1.4 Operationalisering	8
1.5 Waarom is dit onderwerp van essentieel belang?	9
Hoofdstuk 2: Het onderzoek	10
2.1 De onderzoekspopulatie	10
2.2 Uitvoering van het onderzoek	10
2.3 Sleutelfiguren	11
	12
Hoofdstuk 3: Uitkomsten met betrekking tot vluchtelingen	12
3.1 Wat kunnen belemmerde factoren zijn voor vluchtelingen bij het opbouwen en gebruiken van een netwerk?	12
3.2 Wat is de visie van de vluchtelingen op een ondersteund sociaal netwerk? Wat is er nodig volgens de vluchtelingen zelf?	15
3.3 Zijn er succesvolle methodieken of projecten in het land die vluchtelingen helpen bij het opbouwen van een nieuw sociaal netwerk?	18
Hoofdstuk 4: Uitkomsten met betrekking tot de deskundigheid van medewerkers	20
4.1 Welke deskundigheid is er nodig voor het ondersteunen bij het opbouwen van een nieuw sociaal netwerk?	20
4.2 Welke deskundigheid hebben medewerkers van Vluchtelingenwerk nodig om cliënten te helpen bij de toegang tot en de deelname aan de samenleving?	22
4.3 Hoe komen de medewerkers aan deze deskundigheid?	23
Hoofdstuk 5: Samenvatting en conclusies:	24
5.1 Samenvatting	24
5.2 Conclusies en aanbevelingen	26
5.3 De aanbevelingen	28
Literatuurlijst	29
Praktijkbronnen	30
Bijlagen	30

Inleiding

Bij het in kaart brengen van het sociale netwerk van vluchtelingen bleek tijdens mijn stageperiode dat dit netwerk ruim onder de norm voor een functioneel sociaal netwerk ligt.

Dit signaal is in 2007 onderzocht door J. Offereins, D. Beens en J. Klompenmaker-van Keulen, studenten aan de Gereformeerde Hogeschool te Zwolle. Zij hebben voor hun afstudeeropdracht de sociale netwerkopbouw onder vluchtelingen onderzocht. Uit dit onderzoek bleek inderdaad dat vluchtelingen in Dronten een te klein en niet stabiel en functioneel sociaal netwerk hebben.

Daarnaast heeft Vluchtelingenwerk Nederland een onderzoek laten uitvoeren wat is weergegeven in het document: Integratiebarometer 2006, gepubliceerd in 2007. Ook hierin wordt duidelijk dat het vluchtelingen ontbreekt aan een goed functionerend en bereikbaar sociaal netwerk en dat dit direct gevolgen heeft voor hun deelname aan de maatschappij.

Het signaal is bevestigd. Maar ik ben absoluut nog niet tevreden. Om werkelijk het welbevinden van de vluchteling in zijn of haar sociale omgeving te bevorderen is het noodzakelijk dat de begeleiders van deze doelgroep een deskundigheid kunnen ontwikkelen waarmee zij deze cliënten kunnen ondersteunen in het adequaat opbouwen en gebruiken van een ondersteunend en functioneel sociaal netwerk.

Ik grijp dan ook met beide handen deze kans aan om voor mijn afstudeeropdracht dit thema te onderzoeken.

In hoofdstuk 1 bespreek ik het signaal wat de aanleiding heeft gevormd voor dit onderzoek. Vervolgens formuleer ik de doelstelling en de vraagstelling. Aangezien Vluchtelingenwerk in bijna alle gemeenten van Nederland de maatschappelijke begeleiding op zich neemt is het relevant om te weten welke deskundigheid er nodig om hierin succesvol te zijn. De basis van sociale participatie wordt gevormd door het sociale netwerk wat iemand heeft. Die twee zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden.

In hoofdstuk 2 zal ik een aantal begrippen verhelderen en het belang van het adequaat kunnen ondersteunen in het opbouwen en gebruiken van een sociaal netwerk uitleggen.

Het onderzoek wordt beschreven in hoofdstuk 3. Hierin kunt u lezen hoe ik te werk ben gegaan.

De uitkomsten van het onderzoek worden per deelvraag uitgewerkt in hoofdstuk 4. De verschillende onderwerpen die aan bod komen zijn:
Belemmerende factoren die vluchtelingen ervaren bij de opbouw van een nieuw netwerk, de visie van de vluchtelingen zelf, succesvolle projecten in de samenleving en deskundigheid die nodig is om adequaat te kunnen begeleiden.

In het laatste hoofdstuk leest u een samenvatting en beschrijf ik de conclusies en aanbevelingen die ik op basis van dit onderzoek doe.

Hoofdstuk 1 Inhoudelijke oriëntatie

1.1 Aanleiding onderzoek:

Directe aanleiding voor het onderzoek is de uitkomst van het onderzoek naar de sociale netwerkopbouw onder vluchtelingen door J. Offereins, D. Beens en J. Klompenmaker-van Keulen, studenten aan de Gereformeerde Hogeschool te Zwolle.

In dit onderzoek werd het signaal bevestigd dat vluchtelingen een ontoereikend en nauwelijks functioneel sociaal netwerk hebben of kunnen opbouwen.

De uitkomsten waren schrikbarend. Het is niet zo dat sommige vluchtelingen een ontoereikend netwerk hebben. Nee, alle vluchtelingen hebben een gebroken netwerk wat niet of nauwelijks bereikbaar is. Het opbouwen van een toereikend nieuw functioneel netwerk lijkt niet te lukken. Zelfs het netwerk van vluchtelingen die het in de maatschappij "goed" doen, dus werk hebben en goed Nederlands spreken blijft onder de norm voor een functioneel netwerk. (Hendrix, H. 2001)

Vluchtelingenwerk Nederland heeft ook landelijk onderzoek gedaan naar integratie. Dit onderzoek is vorm gegeven in de Integratiebarometer 2006. Ook hier bleek dat voor volwaardige deelname aan de maatschappij een functioneel netwerk nodig is. Juist daar ontbreekt het veel vluchtelingen aan en dus belemmert dat hun integratie en volwaardige deelname aan de maatschappij (Vluchtelingenwerk Nederland(VWN) 2007).

In mijn werk als werkbegeleider bij Vluchtelingenwerk Dronten zie ik dat cliënten vaak jarenlang begeleid worden omdat zij nog steeds onvoldoende zelfredzaam zijn.

In het integratief stresstheoretisch verklaringsmodel (Hosman, C.1988, zie bijlage 1) wordt duidelijk dat de sociale omgeving een cruciale rol speelt in de manier waarop mensen met hun problemen kunnen omgaan. Het sociale netwerk is een compenserende factor van belang.

De overheid heeft met de Wet Inburgering maximaal ingezet op bevordering van de toegang tot en deelname aan de maatschappij voor nieuwe Nederlanders door het taalonderwijs en maatschappij oriëntatie in iedere gemeente verplicht te stellen. Onvoldoende taalbeheersing en gebrek aan kennis van de samenleving zijn nu geen belemmeringen meer voor deelname aan de samenleving.

Nu is gebleken dat het hebben van een ondersteunend sociaal netwerk van cruciaal belang is bij succesvolle integratie reist de vraag hoe vluchtelingen zo'n netwerk op kunnen bouwen en kunnen gebruiken.

Vluchtelingenwerk heeft in haar missie staan dat zij de deelname aan en de toegang tot de maatschappij wil bevorderen voor haar doelgroep.

Vanuit deze missie is het relevant om te onderzoeken welke deskundigheid de medewerkers van Vluchtelingenwerk nodig hebben om cliënten te ondersteunen bij de toegang tot en deelname aan de samenleving.

1.2 Doelstelling

We kunnen vaststellen dat de sociale netwerken van vluchtelingen onvoldoende functioneel zijn. Om een volwaardige plaats in de samenleving te kunnen innemen is het noodzakelijk datje als mens en als burger kunt participeren. Vluchtelingenwerk is in bijna iedere gemeente de belangenbehartiger van de vluchtelingen. In opdracht van de gemeenten voert zij een maatschappelijke begeleiding uit gedurende maximaal anderhalf jaar. (VWN 2005)

Daarmee is Vluchtelingenwerk als organisatie in een positie waarin zij de vluchteling kan ondersteunen in het opbouwen en leren gebruiken van een nieuw ondersteunend sociaal netwerk.

Dit heeft geleid tot de volgende doelstelling:

Ik wil aanbevelingen doen waarmee Vluchtelingenwerk vluchtelingen adequaat en effectief kan ondersteunen in het opbouwen en het functioneel gebruiken van een ondersteunend sociaal netwerk

1.3 Vraagstelling

Om de doelstelling te kunnen halen is het noodzakelijk dat het onderzoek inzicht geeft in hoe de opbouw van de netwerken van vluchtelingen nu is. Welke moeilijkheden worden er ervaren? Welke rol kan vluchtelingenwerk hierin spelen? Welke deskundigheid is er nodig om als medewerker van Vluchtelingenwerk effectief en efficiënt ondersteuning te bieden?

De doelstelling van het onderzoek leidt tot de volgende vraagstelling:

Welke deskundigheid hebben de medewerkers van Vluchtelingenwerk nodig om vluchtelingen adequaat te ondersteunen in het opbouwen en gebruiken van een sociaal netwerk, zodat zij volwaardig kunnen deelnemen aan de samenleving?

Om deze vraagstelling goed te kunnen beantwoorden heb ik deelvragen geformuleerd die ik door middel van literatuuronderzoek en interviews met cliënten en mensen uit het werkveld ga beantwoorden.

Deelvragen:

- o Wat kunnen belemmerende factoren zijn voor vluchtelingen bij het opbouwen en gebruiken van een netwerk?
- o Wat is de visie van vluchtelingen op een ondersteund sociaal netwerk? Wat is er nodig volgens de vluchtelingen zelf?
- o Zijn er succesvolle methodieken, projecten in het land die vluchtelingen helpen bij het opbouwen van een nieuw sociaal netwerk?

- o Welke deskundigheid is er nodig voor het ondersteunen bij het opbouwen van een nieuw sociaal netwerk?
- o Welke deskundigheid hebben de vrijwillige medewerkers van Vluchtelingenwerk nodig om cliënten te helpen bij de toegang tot en de deelname aan de samenleving?
- o Hoe komen de medewerkers van Vluchtelingenwerk nu aan deze deskundigheid?

1.4 Operationalisering

Vluchteling:

Iemand die na het aanvragen van asiel in Nederland op grond van het Vluchtelingenverdrag (1951) een verblijfsvergunning heeft gekregen.

Artikel 1 van het Vluchtelingenverdrag uit 1951:

'Een vluchteling is iemand 'die uit gegronde vrees voor vervolging wegens ras, godsdienst, nationaliteit, het behoren tot een bepaalde sociale groep of zijn politieke overtuiging, zich buiten het land bevindt waarvan hij de nationaliteit bezit en die bescherming van dat land niet kan, of uit hoofde van de bovenbenoemde vrees niet kan invoeren'.

Vluchtelingenwerk Nederland (VWN):

Vluchtelingenwerk is ruim 25 jaar de belangenbehartiger van vluchtelingen in Nederland. De missie van Vluchtelingenwerk luidt:

'De Vereniging Vluchtelingenwerk is een onafhankelijke, breed samengestelde, professionele organisatie die zich op basis van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens en met vele vrijwilligers inzet voor de bescherming van asielzoekers en vluchtelingen door persoonlijke steun en belangenbehartiging bij hun toelating, opvang en maatschappelijke participatie, primair in Nederland'.

Maatschappelijke participatie betekent: *Meedoen* in de samenleving.

Vluchtelingenwerk Nederland is een landelijke organisatie en in nagenoeg iedere gemeente vertegenwoordigd.

De organisatie maakt gebruik van de inzet van vrijwilligers in de uitvoerende begeleiding van vluchtelingen.

Het ontbreken van een eigen ondersteunend sociaal netwerk:

Voor vluchtelingen geldt over het algemeen dat de familiebanden en banden met vrienden zijn afgesneden door de vlucht of door de gebeurtenissen voorafgaand aan de vlucht. Tijdens het verblijf in een asielzoekerscentrum is het niet mogelijk om een ondersteunend netwerk op te bouwen. Cliënten worden vaak overgeplaatst van het ene asielzoekerscentrum naar het andere. Het opbouwen van een netwerk kan pas echt plaatsvinden als een vluchteling een woning toegewezen heeft gekregen in een gemeente in Nederland.

Ondersteunende sociaal netwerk:

Ruud Holstvoogd schrijft in zijn boek *Maatschappelijk werk in kerntaken* (1995) dat er twee soorten sociale netwerken zijn: Formele sociale netwerken en informele sociale netwerken.

Het formele sociale netwerk omvat de personen die maatschappelijk instanties vertegenwoordigen. Het informele netwerk bestaat uit familie, vrienden, kennissen en collega's.

Een informeel ondersteunend sociaal netwerk kan o.a. steun bieden op de volgende gebieden: waardering voor de cliënt als persoon, emotionele steun, delen van gemeenschappelijke interesses, persoonlijke ontplooiing.

1.5 Waarom is dit onderwerp van essentieel belang?

De maatschappelijke begeleiding die Vluchtelingenwerk geeft duurt in principe anderhalf jaar. Daarna moet een cliënt voldoende zelfredzaam zijn. In de praktijk blijven cliënten veel langer met allerlei hulpvragen bij Vluchtelingenwerk komen. Hier zijn soms meerdere oorzaken voor aan te wijzen.

Het kan zijn dat de cliënt nog steeds onvoldoende de Nederlandse taal beheerst en nog steeds hulp nodig heeft bij bijvoorbeeld het lezen van de post. Een aantal cliënten blijft hulp vragen in het kader van financiële problematiek. Een vluchteling start zijn leven in de gemeente met een uitkering op grond van de WWB (Wet Werk en Bijstand) met daaraan gekoppeld een aflossingsverplichting voor het verstrekte inrichtingskrediet.

In dit essay ga ik me richten op het sociale netwerk en met name op het ontbreken daarvan. Bij het dealen met normale problemen in het leven is het hebben van een toereikend sociaal netwerk een compenserende factor van belang.

Een van de vluchtelingenspecifieke kenmerken is het ontbreken van het sociale netwerk.

Door het ontbreken van de compenserende factor "het sociale netwerk" wordt bij het ervaren van een probleem de balans tussen draagkracht en draaglast verstoord.

Dit leidt tot lichamelijke en/of psychische klachten die er weer toe bijdragen dat iemand nog meer problemen ervaart. Het lijkt op een vicieuze cirkel. Sociale steun kan dit voorkomen of doorbreken. Het vermindert de negatieve gevolgen van stress (Vries, de S. 2002).

Soms is er nog contact mogelijk met familieleden in het land van herkomst. Dat lijkt de druk nog groter te maken, want in veel culturen zeg je niet dat het niet goed met je gaat. Je maakt de ander niet ongerust. (Hoffman, E en Arts, W 1994)

In dit opzicht zit een vluchteling vaak klem als het gaat om het gebruiken van netwerkliden in het netwerk in het land van herkomst.

In het onderzoek naar de sociale netwerkopbouw van vluchtelingen in de gemeente Dronten (J. Offereins, D. Beens en J. Klompenmaker-van Keulen, 2007) geeft van de 21 ondervraagden slecht 1 persoon aan geen moeite te ondervinden met het maken van contact met Nederlanders.

In de Integratie barometer 2006 (Regioplan i.o.v. VWN 2007) komt naar voren dat de contacten met Nederlanders vaak vluchtig zijn en zich niet verdiepen. Het knelpunt voor integratie, met name bij het vinden van werk, is gelegen in de functionaliteit en de omvang van het netwerk, aldus de Integratiebarometer.

Voor integratie is via de WI (Wet Inburgering) veel geld beschikbaar. Bovendien kan er een beroep worden gedaan op gelden die beschikbaar zijn binnen prestatieveld 5 van de Wet Maatschappelijke Ondersteuning (WMO): "Voorzieningen voor mensen met een beperking". In dit prestatieveld gaat het juist om het bevorderen van deelname aan de maatschappij voor mensen met een beperking of een chronisch psychisch probleem of psychosociaal probleem. Het vergroten van zelfredzaamheid van burgers in een

kwetsbare positie en het stimuleren van hun deelname aan de maatschappij is de doelstelling van prestatieveld 5 van de WMO.(Bunthof. A, en Bijlsma. J. 2007)
Het is nu mogelijk om met een goed onderbouwd voorstel subsidie te krijgen voor deskundigheidsbevordering van de begeleiders van vluchtelingen.

Hoofdstuk 2 : Het onderzoek

2.1 De onderzoekspopulatie

Het allerbelangrijkste is natuurlijk hoe de vluchtelingen zelf hun deelname aan en toegang tot de samenleving ervaren. Ik wil daarom 5 cliënten binnen onze gemeente interviewen. Ik geef de voorkeur aan interviews boven enquêtes. De kans dat cliënten bij een enquête alleen sociaal wenselijke antwoorden geven is groot. In een interview kan ik ook non-verbale signalen meenemen en hierop doorvragen.

In de Integratiebarometer 2006 blijkt dat jonge mensen die zelf nog een opleiding volgen geen moeite hebben met het veroveren van hun plek in de samenleving (WVN 2007). Het probleem speelt zich vooral af onder de groep cliënten die een gezin hebben. En hier zit wat mij betreft: een extra zorg. Het probleem heeft namelijk ook gevolgen voor de volgende generatie.

De cliënten die ik interview hebben aan hun inburgeringverplichting voldaan. Daarmee ondervang ik een van de mogelijke oorzaken van het niet kunnen opbouwen van een netwerk: een gebrek aan kennis van de Nederlandse taal. Voor het bespreken van situatie die mogelijk gevoelig liggen is het spreken in de moedertaal vaak veel gemakkelijker voor de cliënt. Ik heb de mogelijkheid om bij het interviewen van de cliënten gebruik te maken van een telefonische tolk van het Tolk en Vertaal Centrum Nederland.

Opleiding in het land van herkomst zou een rol kunnen spelen. Ik wil hier op voorhand geen keuze in maken, omdat ik mogelijk essentiële informatie misloop. Als het zo is dat de hoger opgeleiden er beter in slagen om een netwerk op te bouwen wil ik graag weten wat zij als moeilijk hebben ervaren en hoe zij hiermee zijn omgegaan. Ook ga ik geen onderscheid maken in het land van herkomst. Het gaat er nu in eerste instantie om hoe een vluchteling in Nederland een netwerk op kan bouwen dat functioneel, bereikbaar en ondersteunend is.

Het doel van de interviews onder cliënten is om de factoren die bijdragen aan succes en de belemmeringen in beeld te krijgen.

2.2 Uitvoering van het onderzoek

Ik ben begonnen met literatuuronderzoek. Ik heb een aantal boeken gelezen en gebruik gemaakt van kennis en ervaring die ik gedurende de opleiding en mijn werkzaamheden heb opgedaan. Daarnaast heb ik gebruik gemaakt van onderzoeksmateriaal dat de landelijke gegevens met betrekking tot dit onderwerp weergeeft. Boeken die ik heb gebruikt zijn terug te vinden in de literatuurlijst.

Ik heb 5 cliënten geïnterviewd.

Vooraf heb ik vragen geformuleerd zodat ik de regie zou houden over het gesprek.

Mijn doel hierbij was vooral om inzicht te krijgen in de visie van vluchtelingen op het probleem. Wordt het ook als probleem ervaren? Zo ja, waar hebben de vluchtelingen behoefte aan? Zo nee, hoe voorzien ze dan in sociale steun? Wat voor tips hebben ze voor de begeleiders? (Bijlage 3)

Bij binnenkomst in Nederland komt de vluchteling al in contact met nieuwe mensen. Het begin van het opbouwen van een nieuw sociaal netwerk begint al tijdens het verblijf op het asielzoekerscentrum (AZC).

Op het asielzoekerscentrum is een maatschappelijk werker werkzaam. Ik heb een gesprek met haar gehad. Ik wilde graag haar visie weten over het onderwerp. Mogelijk zou zij mij informatie kunnen geven over noodzakelijke deskundigheid en/of methodieken die ingezet kunnen worden. (Bijlage 4)

Mijn werkervaring is beperkt tot de situatie in Dronten. Om mijn blik te verbreden heb ik collega werkbegeleiders uit andere gemeenten geïnterviewd. Ik was vooral benieuwd naar hun ervaringen met succesvolle projecten en/of samenwerkingsverbanden. De kwaliteit van de hulpverlening valt of staat met de kwaliteit van de vrijwilliger. Hoe komen de anderen aan goed gekwalificeerde vrijwilligers? Herkennen zij het probleem? Mogelijk blijkt dat de signalering in meerdere gebieden ervaren is. Dan kunnen we de krachten bundelen. (Bijlage 5)

Tevens heb ik een gesprek gehad met mevrouw Schouwenaar, initiatiefneemster en coördinator van het Maatjesproject voor vluchtelingen in de gemeente Dronten. Binnen het maatjes project wordt een vluchteling gekoppeld aan een Nederlander. Ik was benieuwd naar de resultaten. Ontstaan er echt vriendschappen? Gaat het initiatief ook van de vluchteling uit of trekken de maatjes de kar?

Wat is volgens het Maatjesproject de meerwaarde van het project? (Bijlage 6)

2.3 Sleutelfiguren

Om mijn blik te verbreden op dit onderwerp heb ik gesproken met collega werkbegeleiders in verschillende regio's. Ik heb ervoor gekozen om mensen te benaderen die werkzaam zijn in de gemeenten en vluchtelingen begeleiden bij de inburgering en integratie. Wat zijn de ervaringen op het terrein van werven van competente vrijwilligers, succesvolle projecten en signaleringen met betrekking tot de sociale netwerken van vluchtelingen?

Daarnaast wilde ik graag informatie van sleutelfiguren die buiten Vluchtelingenwerk werkzaam zijn in het werkveld.

Ik heb daarom gesproken met de algemeen maatschappelijk werker die werkzaam is op het asielzoekerscentrum en met de coördinator van het Maatjesproject in Dronten.

Ik heb gesproken met:

G. Westhuis.VW MN, werkbegeleider bij VWN Dronten

A. Bijlsma, werkbegeleider bij VWN Zwolle.

K. Nogosse, werkzaam bij WN Almere en tevens projectmedewerker VW-MN

E. van Eerde , AMW AZC Dronten

B. Schouwenaar, coördinator Maatjesproject Vluchtelingen Dronten

Hoofdstuk 3: Uitkomsten met betrekking tot vluchtelingen

3.1 Wat kunnen belemmerde factoren zijn voor vluchtelingen bij het opbouwen en gebruiken van een netwerk?

3.1.1 Vluchtelingspecifieke kenmerken

Voor het beantwoorden van deze vraag is het zinnig dat we kennis hebben van vluchtelingspecifieke kenmerken. De problematiek van vluchtelingen verschilt wezenlijk van de problematiek van de andere groepen nieuwe Nederlanders.

Ik wil een aantal aspecten die kenmerkend zijn met u doornemen. Ik zal deze aspecten weergeven voor de groep wat kan lijken op generalisatie. Ik wil nadrukkelijk opmerken dat iedere vluchteling zijn eigen specifieke achtergrond en persoonlijkheidskenmerken heeft.

Verlies:

Anders dan de arbeidsmigranten hebben vluchtelingen een geschiedenis die zich kenmerkt door verlies:

- > Verlies van veiligheid: Het verlies van veiligheid in het land van herkomst. Aan de vlucht gaat een periode vooraf waarin sprake is van geweld, martelingen of onderdrukking.
- > Verlies van dierbaren: Het verlies van familieleden en/of vrienden. Bedreiging van en/of moord op familieleden en andere mensen in het sociale of familienetwerk zijn eerder regel dan **uit2**:ondering in de persoonlijke geschiedenis van een vluchteling.
- > Verlies van bestaanszekerheid: Gedurende de lange asielprocedure verblijft de vluchteling in onzekerheid over zijn bestaan.
- > Verlies van het "thuis": Verlies van het land van herkomst. Van alle geuren, de natuur, het eten, de gewoonten, de cultuur. Vluchten is altijd een gedwongen keuze: het is het ontvluchten van levensbedreigende situaties. De realisatie van dit verlies komt pas naar voren als iemand erkenning krijgt als vluchteling en een verblijfsvergunning krijgt. Dan pas komt het besef dat men nooit meer terug gaat en het verlies permanent is.
- > Verlies van status: Verlies van de maatschappelijke positie. De vluchteling is zijn baan, zijn rol in de familiekring of zijn rol in politieke kring kwijt.
- > Verlies van identiteit: een vluchtelingenleven staat in zijn geheel op z'n kop. Op alle levensgebieden moet de vluchteling opnieuw positie bepalen.

Bovenstaande opsomming heeft gevolgen voor het welbevinden in het dagelijkse leven van de vluchteling. De individuele geschiedenis van verlies kan zorgen voor een complex rouwproces dat een belemmering kan zijn voor het aangaan van nieuwe contacten.

Kader Abdolah:

"Ik hilde om mijn dromen, mijn familie, om alles wat niet meer was, alles wat vernietigd was. Ik had de droom van de familie verpest. Ik was geen vader meer, geen zoon. Niks. " (De Volkskrant, 14 maart 1997)

Herbeleving

De situatie in het land van herkomst blijft voor sommigen steeds op de voorgrond door de nieuwsberichten die de vluchteling bereiken. Dit leidt ertoe dat traumatische ervaringen

steeds opnieuw beleefd worden. Iedere uitzending van het journaal over geweld in het land van herkomst zorgt voor velen voor weer een slapeloze nacht.

Schuldgevoelens

Schuldgevoelens over het achterlaten van familieleden kan een behoorlijke wissel trekken op de draagkracht van de vluchteling.

Mevrouw J, afkomstig uit Irak getrouwd 2 kinderen, 4 jaar in Nederland:

"De buurvrouw vraagt wel eens aan mij: "Hoe gaat het? " Ik zeg altijd dat het goed gaat. Soms wil ik eerlijk zeggen hoe het gaat, maar dat kan natuurlijk niet. Ik kan niet zeggen dat ik niet goed slaap en dat mijn hart huult. Mijn moeder is nog in Bagdad. Het is daar heel gevaarlijk. "

Gezondheid

Veel vluchtelingen hebben lichamelijke klachten. Een veel gehoorde klacht is dat de vluchtelingen niet goed slapen. Dit kan verschillende oorzaken hebben die ik hier nu buiten beschouwing wil laten. Vast staat dat de balans tussen draagkracht en draaglast ernstig is verstoord. Dat maakt het moeilijk om leuke nieuwe contacten aan te gaan. De vluchtelingen die ik heb geïnterviewd gaven aan dat ze niet "lastig" willen zijn voor de mensen om hun heen. Onder lastig verstaan ze dat ze praten over de problemen die ze hebben. Ze hebben immers altijd problemen. Iedere keer zeggen datje moe bent omdat je niet goed hebt geslapen doe je niet. De ander kan daar toch niets aan veranderen. De contacten binnen het sociale netwerk blijven op deze manier aan de oppervlakte.

Armoede

In vergelijking met de autochtone bevolking hebben vluchtelingen een slechte inkomenspositie. Slechts 10 % van de autochtone bevolking moet leven van een netto inkomen van €850,- per maand. Daarentegen moet 30% van de Iraniërs en ex-Joegoslaven van dit minimum rondkomen. De inkomenspositie van de grootste groep vluchtelingen nl. de Somaliërs, Irakezen en Afghanen is nog slechter. Ruim 50 % moet rondkomen van €850,- of minder per maand. (Vluchtelingenwerk Nederland, Integratiebarometer 2006,2007)

Juist voor gezinnen met kinderen is dit bijzonder moeilijk. Meedoen met de rest is nagenoeg onmogelijk.

3.1.2 Andere factoren die een rol spelen bij het opbouwen van een netwerk

Onderstaande factoren zijn niet specifiek kenmerkend voor vluchtelingen. Zij komen ook in beeld bij alle andere groepen nieuwe Nederlanders, zoals arbeidsmigranten en huwelijksmigranten.

Taal

In de WI (Wet Inburgering) is geregeld dat iedere nieuwkomer een inburgeringcursus moet volgen. De cursus bevat lessen maatschappij oriëntatie en Nederlands(NT2). De verplichte inburgering begint als de vluchteling een woning in een gemeente heeft toegewezen gekregen. Het leren van de taal kan een groot probleem zijn. Probeer maar eens je eigen naam te leren schrijven in het Arabisch. Het vraagt concentratie en het kost moeite.

Interculturele communicatie

Het verschil in manier van communiceren is ook een belemmering als het gaat om het aangaan en instant houden van contacten met Nederlanders. Er kunnen onbedoeld veel misverstanden ontstaan. (Hoffman, E en Arts, VV 1994)

Mevrouw S. afkomstig uit Pakistan, getrouwd en heeft 2 kinderen. 9 jaar in Nederland. Sinds 4 jaar heeft mevrouw een verblijfsvergunning op grond van haar asielaanvraag. In Pakistan was zij hoofd van een basisschool. Hier heeft ze inmiddels een eigen bedrijf. Ze heeft één vriendin waarmee ze over de problemen van het leven kan praten. De contactpersoon van Vluchtelingenwerk is ook nog steeds in beeld. Mevrouw S. is geïntroduceerd in een vrouwengroep van "succesvolle" vrouwen. De voorzitter van de vrouwengroep meldt zich bij Vluchtelingenwerk. Ze wil dat Vluchtelingenwerk gaat praten met mevrouw S. want mevrouw S. meldt zich niet af als ze niet bij een bijeenkomst aanwezig kan zijn. Dat is nu al 3 keer gebeurd. De groep heeft hier geen begrip voor en wil mevrouw S. royeren. Het probleem heeft een culturele achtergrond: Afzeggen van een afspraak is beledigend voor de ander. Eigenlijk zeg je dat je iets anders belangrijker vindt. En dat zou de gastheer/gastvrouw als beledigend kunnen ervaren. Dus zeg je beter niets. Ze merken het wel als je niet komt. Later kun je je dan verontschuldigen, maar niet van te voren! Mevrouw S. zegt: "Ik weet dat er hier van mij verwacht wordt dat ik een email stuur om af te zeggen, maar mijn keel knijpt dicht als ik het wil gaan doen. "

In bovenstaande ervaring wordt duidelijk dat verschillen in normen niet betrekking tot communicatie kunnen leiden tot een verstoorde verhouding. Kennis van de verschillen is nodig om dit soort misverstanden te voorkomen (Hoffman, E en Arts, W 1994). Er is maar een manier om hier achter te komen voor de vluchteling en dat is om bespreekbaar te maken wat er is. Daar zit nu net de bottleneck.

Hulpvragen en hulp krijgen is een proces waarbij culturele verschillen een rol spelen. Sociale steun is pas steun als die door de ontvanger ervan als steun wordt ervaren. Mensen die te maken hebben met de verhalen van vluchtelingen kunnen bij zichzelf reacties tegen komen die hen ervan weerhouden hulp te geven. Somaliërs bijvoorbeeld presenteren zichzelf als slachtoffer. Veel klagen is de manier om geholpen te worden. Iraniërs presenteren zichzelf graag als assertief en eisen dat bepaalde hulp gegeven wordt. (Vries, de S. 2002) Eetde manieren roepen bij Nederlanders over het algemeen weerstand op. Ook in dit kader is kennis van interculturele communicatie voor zowel de hulpgever als de hulpvrager noodzakelijk.

Voor de volledigheid wil ik binnen dit thema interculturele communicatie' opmerken dat er verschillende visies zijn. Hoffman en Arts bezien dit thema vanuit de communicatieleer. Pinto daarentegen neemt de verschillen in culturen en het vermogen om je open te stellen voor die andere culturen als uitgangspunt. Dit essay richt zich op de opbouw en het gebruik van sociale netwerken van vluchtelingen. Voor meer informatie over interculturele communicatie verwijs ik u naar de boeken van Pinto, Hoffman en Arts die u in de literatuurlijst kunt vinden.

Individuele communicatieve vaardigheden

De manier waarop en het gemak waarmee een mens contact maakt met een ander mens is afhankelijk van de mate waarin men beschikt over communicatieve vaardigheden.

Wat voor de één een belemmering is hoeft dat voor de ander niet te zijn. Contact maken is eigenlijk niets anders dan de capaciteit van jezelf om je open te stellen voor communicatie met de ander.

Bij het asielzoekerscentrum is een sluis waar 's zomers veel bootjes liggen te wachten. Mevr. A. gaat vaak met haar kleine dochters kijken bij de bootjes. Eenmaal duurde het wachten voor de sluis zolang dat een booteigenaar en zijn vrouw besloten te gaan barbecuen aan de kade. Zij nodigde mevrouw A en haar dochters uit om mee te eten. Mevr. A. besloot op de uitnodiging in te gaan. Dit was het begin van een goed contact. In het begin was de vriendschap soms moeilijk voor mevr. A. Zij voelde zich in een afhankelijke positie. Ze had geen huis en geen geld. Nadat mevr. A. haar verblijfsvergunning en een woning kreeg werd haar positie gelijkwaardig. Er is nog steeds een hechte vriendschap tussen de beide families.

3.2 Wat is de visie van vluchtelingen op een ondersteunend sociaal netwerk? Wat is er nodig volgens de vluchtelingen zelf?

3.2.1 Wie zitten er nu in het sociale netwerk?

De vluchtelingen die ik heb geïnterviewd beseffen dat het nodig is dat zij zorgen voor compensatie van het sociale netwerk dat zij hebben moeten achterlaten.

Voor allen geldt dat in het land van herkomst de familie de basis vormde van het ondersteunende sociale netwerk. Mensen buiten de familie worden dierbare vrienden, maar geen familie. Familie is er altijd voor je.

Dat was de situatie voor de vlucht. De situatie is nu anders. Familie is veelal niet fysiek aanwezig. Dit roept de vraag op hoe het sociale netwerk van de vluchtelingen er nu uit ziet. Van wie wordt er steun ervaren?

Gezin en familie

Vluchtelingen ontleen de meeste steun aan hun gezin. De kracht hiervan zit vooral in de dagelijkse verantwoordelijkheid en zorg voor elkaar. Het is veilig en vertrouwd.

Als er nog familie is dan is dit ook een bron van steun. Zelfs een achterneef die in Duitsland woont wordt ervaren als een bron van steun. Veel vluchtelingen zijn afkomstig uit gebieden waarin een sterke familiecultuur is.

Landgenoten

Contact met landgenoten is ook een bron van steun. Vooral doordat de communicatie met landgenoten makkelijk is en er niet hoeft worden nagedacht over verschillen. 'Je voelt je even thuis', zei meneer A. uit Afghanistan.

Landgenoten die al langer in Nederland zijn zijn de experts als het gaat om het oplossen van problemen die hier ontstaan. Het gaat dan om concrete zaken zoals: hulp bij het aanvragen en invullen van formulieren, advies bij de schoolkeuze voor de kinderen, etc. Niet alles wordt met landgenoten besproken. Afhankelijk van de culturele achtergrond gelden er bepaalde taboes. Sommige onderwerpen zijn alleen bespreekbaar binnen de familie. En als die er niet is blijkt het niet zo te zijn dat goede bekenden uit het land van herkomst die plaats dan altijd in kunnen nemen.

Het contact met landgenoten wordt niet door iedereen als ondersteunend ervaren. Men weet niet welke rol en positie de ander heeft gehad in het land van herkomst. En er is geen garantie dat achtergebleven familie niet alsnog in problemen komt door informatie die een landgenoot doorgeeft. Soms zijn vluchtelingen op hun hoede als het gaat om open contacten met hun landgenoten die ze in Nederland leren kennen.

Lotgenoten

Tijdens het verblijf in het asielzoekerscentrum ontstaan de eerste nieuwe contacten. Enkele reacties over dit onderwerp uit de interviews:

"We zaten allemaal in dezelfde situatie. We hadden het allemaal moeilijk gehad en waren blij nu veilig te zijn. Dat was een hele emotionele periode."

"De mensen in het kamp werden mijn vrienden. Ze waren er iedere dag, net als ik. We leefden samen, als familie. Familie is belangrijk."

"Natuurlijk maakte ik vrienden op het centrum. We hebben er 4 en een halfjaar gewoond. Dan heb je samen gehuild en gelachen."

Door de verplichte inburgeringscursus konden vluchtelingen in een gemeente elkaar al snel tegen. Samen in een klas iets nieuws leren. Samen met dezelfde problemen worstelen schept een band. Alle geïnterviewden hebben de periode van lessen volgen als zeer positief ervaren. Er was een dagbesteding en er waren mensen met wie ze contact hadden. Ze hoefden zich niet te schamen omdat ze niet werkten voor hun geld. De inburgering is immers verplicht. En ze leerden steeds beter Nederlands spreken. Het maakte goede burgers van hen.

Nederlanders

Vluchtelingen willen graag contact met Nederlanders. Van de vluchtelingen die ik heb geïnterviewd had ook iedereen contact met Nederlanders. Toch vinden zij het niet eenvoudig. Culturele verschillen spelen hierin een rol. Nederlanders worden als afstandelijk ervaren. Het kost meer moeite en het duurt langer voordat de vluchteling ervaart dat er een relatie is. (VWN 2007)

Voor vluchtelingen is het belangrijk dat zij niet in een afhankelijkheidspositie zitten in het contact met Nederlanders. De contacten met vrijwilligers van Vluchtelingenwerk, bureaus en geloofsgenoten starten vaak als de vluchteling hulp nodig heeft. In de periode van vestiging in de gemeente is alles nieuw en heeft de vluchteling veel (praktische) hulpvragen. Dit betekent dat de vluchteling steeds de hulpvrager is en de Nederlander de hulpgever. De hulp wordt gewaardeerd door de geïnterviewden, maar het staat tegelijkertijd een gelijkwaardig contact in de weg.

Gelijkwaardigheid in contact wordt wel gewonden bij bijvoorbeeld het contact met collega's. Over het contact met collega's in het vrijwilligerswerk werd gezegd:

"Wij doen hetzelfde werk, dat maakt ons gelijken en dat praat makkelijker."

Vluchtelingen die contact hebben met kerkgenootschappen hebben snel en makkelijk toegang tot Nederlanders. Vaak worden deze contacten al gelegd als de vluchteling nog op een asielzoekerscentrum verblijft. De kerken zijn vanuit zichzelf actief in het maken van contact met asielzoekers. De vluchtelingen ervaren hiervan sociale steun.

De maatschappelijke discussie aangevoerd door de politieke visie van mevrouw Verdonk en nu meneer Wilders is een bron van zorg. Sommige vluchtelingen geven aan zich niet echt meer welkom te voelen en besluiten om niet teveel initiatief te nemen in contact met Nederlanders.

3.2.2 Wat is er nodig volgens de vluchtelingen zelf?

Om werkelijk de missie van Vluchtelingenwerk uit te voeren is het van belang om te luisteren naar de behoefte van de vluchtelingen.

Wat hebben zij nodig om een netwerk op te bouwen dat functioneel is?

Zelfvertrouwen

Integratie en participatie mag dan het einddoel zijn, maar daar gaat nog iets aan vooraf nl. zelfvertrouwen. Dat lijkt op het eerste gezicht vreemd. Vluchtelingen zijn over het algemeen moedige mensen die alles achter zich hebben gelaten om zichzelf in veiligheid te brengen.

Hoe komt het dat zelfvertrouwen nu onvoldoende aanwezig is?

De aanleiding voor de vlucht kan hierin bepalend zijn. Maar ook het leven in het asielzoekerscentrum dat werd gekenmerkt door onzekerheid over de uitkomst van de asielaanvraag.

Het echte leven begint pas in de gemeente. Daar is men verantwoordelijk voor de inkomsten en uitgaven, voor de schoolkeuze voor de kinderen, voor de sociale contacten etc. Dit alles in een maatschappij waarvan men de spelregels nog niet kent.

"Zonder zelfvertrouwen blijf je veiligheid zoeken in het isolement van je vertrouwde kringetje en kom je geen stap verder."

Florence Andrew

SSWAN South Sudanese Women Association in the Netherlands

Allerlei goedbedoelende lieve mensen geven advies en bieden hulp aan. De vluchteling is in die periode afhankelijk van deze anderen.

Het zelfvertrouwen, dat mogelijk al een deuk heeft opgelopen in het land van herkomst, komt opnieuw onder druk te staan. (VWN 2007)

Werk

Het hebben van werk is ook iets wat door veel vluchtelingen wordt genoemd.

Werk hebben levert meerdere voordelen op. Als eerste wordt genoemd dat er dan financiële onafhankelijkheid is. In het land van herkomst heeft de vluchteling gewerkt voor zijn geld en nog nooit zijn hand opgehouden. Een gezonde man hoort te werken voor het onderhoud van zijn gezin. Het ontvangen van geld van de overheid waarvoor niets is gedaan wordt in veel culturen ervaren als iets waarvoor je je moet schamen.

Vervolgens wordt er opgemerkt dat de inkomenspositie wordt verbeterd door het hebben van werk. Hierdoor kan men meedoen met sociale activiteiten.

Meneer X. Afghanistan, 8 jaar in Nederland, werkloos:

"Familie in Nederland heb ik al een jaar niet gezien. Ik kan de reiskosten niet betalen. Ik merk dat ik, nu ik zonder werk zit steeds afstandelijker wordt tegenover mensen. Het gevolg is dat ze ook geen contact met mij opnemen. Ik zit in een klem."

Bovendien levert het hebben van werk sociale contacten op met collega's. En tot slot vergroot het hebben van werk het gevoel van eigenwaarde van de vluchteling. Men doet volwaardig mee aan de samenleving.

Ontmoetingsmogelijkheden

De vluchtelingen in Dronten die ik heb geïnterviewd zijn onafhankelijk van elkaar van mening dat er meer momenten moeten zijn waarop alle vluchtelingen elkaar kunnen ontmoeten.

Er wordt een keer per jaar door het Maatjesproject een barbecue georganiseerd en dat vinden ze te weinig. Er zou vaker iets georganiseerd kunnen worden in een informele sfeer.

Ervaringsdeskundigen

Vluchtelingen die al langer in Nederland zijn en een plek in de samenleving hebben gevonden kunnen de nieuwkomers leren hoe ze het beste om kunnen gaan met alle nieuwe zaken en problemen die ze tegenkomen.

Vluchtelingen kunnen elkaar helpen de weg te vinden in de nieuwe maatschappij. Onze maatschappij is voor ons duidelijk, maar blijkt dat voor anderen helemaal niet zo te zijn. Het systeem hier is niet zo makkelijk te doorgronden. (VWN 2007)

3.3 Zijn er succesvolle methodieken of projecten in het land die vluchtelingen helpen bij het opbouwen van een nieuw sociaal netwerk?

Methodieken

Voor alle mensen met een onvoldoende functioneel sociaal netwerk geldt dat de netwerkbenadering een prima bruikbare methodiek is. (Hendrix, H 2001)

Daarnaast valt of staat het contact met andere mensen met de capaciteit van het individu om zich open te stellen voor communicatie met anderen. Hierin spelen communicatieve en contactuele vaardigheden een rol.

Ook zal er aandacht moeten zijn voor het zelfvertrouwen van de cliënt. Bij onvoldoende zelfvertrouwen kunnen allerlei empowermentstechnieken ingezet worden.

Opvallend is dat voor het opbouwen van een sociaal netwerk voor nieuwe Nederlanders en vluchtelingen een enorm aanbod aan allerlei ontmoetingsprojecten is.

Projecten

Er zijn veel projecten die in hun doelstelling de thema's integratie en contact tussen vluchtelingen en Nederlanders centraal hebben staan.

Een korte greep uit het aanbod:

In Zwolle wordt door het project Kleurrijk Contact invulling gegeven aan het begrip sociale integratie. De doelgroep betreft vluchtelingen die al enige tijd een verblijfsvergunning hebben en ondersteuning willen bij het opbouwen van een sociaal netwerk. Concreet houdt de ondersteuning in dat er contacten tussen de lokale bevolking en vluchtelingen worden gelegd. Bijvoorbeeld door toeleiding naar vrijwilligerswerk, taalmaatjesproject, vrouwengroepen, etc.

Utrecht gooit hoge ogen met het Intercultureel Theehuis, de ontmoetingsplaats voor vluchtelingen en andere inwoners uit de regio. Het theehuis is een avond per week open en dan staat er altijd een cultureel thema centraal. Deze thema's zijn vooral ontspannend, dus geen zware kost, maar gedichtenavonden, dansworkshops, werelddisco etc. Een keer per maand is er een landenavond. Vooraf en na afloop is er tijd voor een praatje, een hapje en een drankje.

Een ander goed lopend project is het project Contact! Een vluchteling wordt aan een Nederlander gekoppeld en de enige verplichting is een keer per week een afspraak van 1 tot 2 uur om samen bezig te zijn aan een gekozen aandachtsgebied. Dat kan taal zijn, maar ook museumbezoek of gewoon wandelend de stad verkennen etc.

Het project Verbinding heeft als doel duurzame verbinding tussen vluchtelingen en andere bevolkingsgroepen. Positiviteit staat hierbinnen centraal. Samen wordt er een complete krant gemaakt. Alle redactionele en journalistieke werkzaamheden worden verricht in koppels van een Nederlander en een vluchteling. Het leuke is dat beide voor een nieuwe uitdaging staan. Daarnaast heb je aan het eind van het project een echte krant. De eerste editie was een groot succes en moet worden bijgedrukt.

Communities in Beweging(CiB) is een initiatief van het Nederlands Instituut voor Sport en Bewegen. Ze richten zich vooral op groepen voor wie de drempels om deel te nemen aan het reguliere sportaanbod te hoog zijn. Een community is altijd een groep met een gemeenschappelijk kenmerk. Als er binnen een 'community' een groep is gevormd die wil bewegen krijgt deze groep alle mogelijkheden om zelf activiteiten te organiseren. Niet alleen de deelnemers worden bereikt maar ook de mensen in hun sociale omgeving. CiB heeft goede resultaten: meer bewegen, het zelfvertrouwen groeit en toename van maatschappelijke participatie.

Het aanbod is enorm groot. Overal is wel iets. Het Theehuis in Utrecht en CiB zijn een succesverhaal. Deze projecten lopen al meerdere jaren en zijn geëvalueerd. Van andere niet genoemde (maatjes)projecten is niet echt duidelijk of zij aansluiten bij de behoeften van de vluchtelingen. Vluchtelingenwerk Zwolle laat hier volgend jaar onderzoek naar uitvoeren.

Zelfhulpgroepen

In de VON (Vluchtelingen Organisaties Nederland) zijn meer dan 4(30 vluchtelingengroepen vertegenwoordigd. Binnen al die zelfhulpgroepen wordt veel georganiseerd met betrekking tot deelname aan de samenleving.

SSWAN is bijvoorbeeld een organisatie van Zuid Soedlanese vrouwen in Nederland. Ze startten het project 'Kitchen Talk' waarin de vrouwen van verschillende stammen met elkaar gingen praten over alledaagse onderwerpen. Dat bleek al een opgave waarbinnen de vrouwen heel veel drempels over moesten. Door met elkaar toch die drempels over te gaan en het contact instant te houden vergrootten ze samen het zelfvertrouwen. Zij ontdekten dat het vergroten van het zelfvertrouwen de sleutel tot maatschappelijke integratie is.

Stichting Dir is een organisatie van Ethiopiërs die sociale ondernemingen opzetten met als doel een bijdrage te leveren aan de participatie en integratie van landgenoten. Een voorbeeld hiervan is het koffiehuis BunaBet in Amsterdam. Langdurig werkloze Ethiopiërs zijn daar aan het werk gezet. Volgens Stichting Dir valt of staat integratie met het hebben van werk en het verdienen van een eigen inkomen.(VWN 2007)
En zo zijn er nog legio andere voorbeelden te noemen.

Hoofdstuk 4 : Uitkomsten met betrekking tot deskundigheid van medewerkers

4.1 Welke deskundigheid is er nodig voor het ondersteunen bij het opbouwen van een nieuw sociaal netwerk?

Interculturele communicatie

Allereerst zal de behoefte en de wens van de vluchteling helder moeten zijn. Hien/oor is kennis van interculturele communicatie nodig.

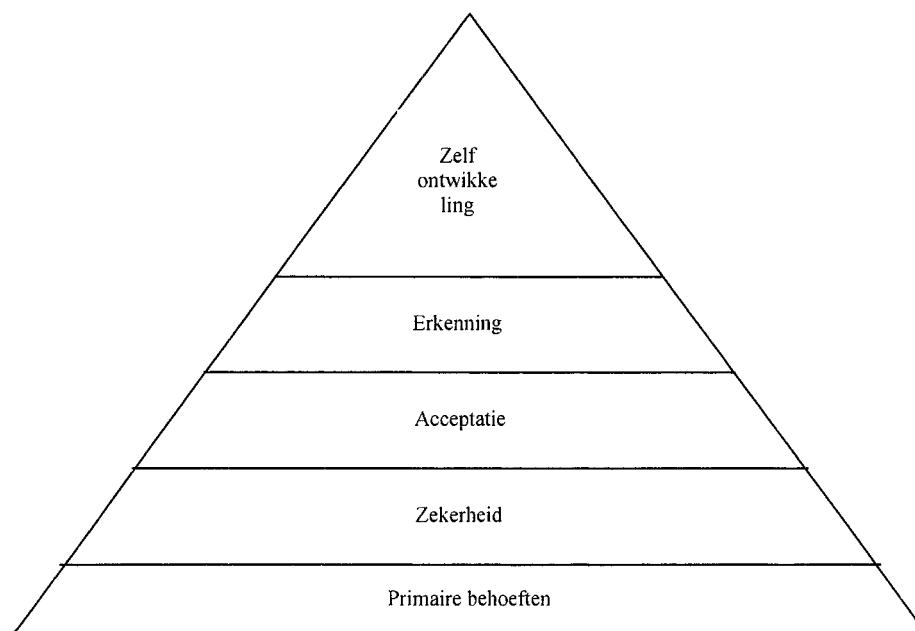
Rouw en verliesverwerking

Begeleiden en ondersteunen is maatwerk. Voor vluchtelingen geldt dat er vluchtelingspecifieke kenmerken zijn. Hoe het individu hiermee omgaat hangt af van diverse factoren, zoals het individuele copinggedrag, de individuele geschiedenis van verlies, cognitieve en emotionele vaardigheden etc. Iedere vluchteling ervaart een vorm van verlies en krijgt te maken met rouw. Kennis van rouw en verlies verwerking is nuttig.

Behoeftepiramide Maslow en Pinto

Het uitgangspunt van veel contact en integratieprojecten is vaak intergratie en zelfontplooiing. Dat gunnen wij de vluchteling.

Het is verhelderend om in dit opzicht eens naar de piramide van Maslow te kijken.

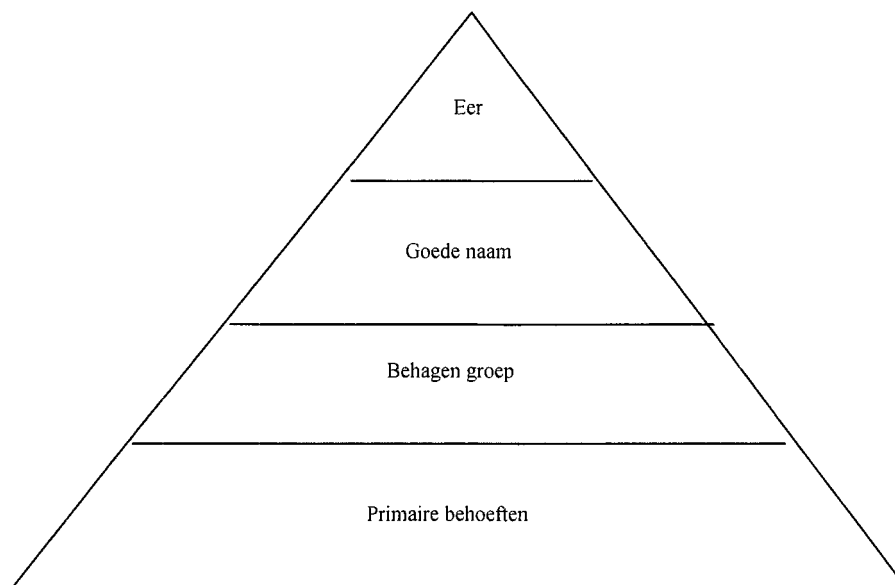
Behoeftepiramide van Maslow

Een vluchteling komt Nederland binnen en begint helemaal onderaan de behoeftepiramide. Hij heeft voedsel, kleding en onderdak nodig. Los van de positie die hij/zij had in het land van herkomst is er nu een situatie waarin voorzien moet worden in de eerste levensbehoeften. Afhankelijk van de duur van het verblijf in een asielzoekerscentrum groeit het individu op de ladder van de piramide. Bij extreem lang verblijf op een centrum ontstaat er een soort zekerheid in de marge.

Als de vluchteling een verblijfsvergunning krijgt begint het leven in een gemeente. Dan moet er eerst weer worden voorzien in de eerste levensbehoeften. Het is even terug naar af. Het kost tijd voordat de cliënt zekerheid ervaart. Een rouwproces komt op gang. De vluchteling gaat beseffen dat er nooit meer teruggedaan wordt naar het land van herkomst. Het kost tijd en energie om te accepteren en geaccepteerd te worden. Erkenning als mens is noodzakelijk om in de fase van zelfontwikkeling te kunnen functioneren.

Veel integratieprojecten doen een appel op het functioneren aan de top van de piramide. Onze westerse piramide.

Pinto zet er in zijn boek *Interculturele communicatie, conflicten en management* (2004) een niet westerse piramide naast.

Behoeftepiramide Pinto

Kennis van interculturele verschillen in behoeften is essentieel voor het welbevinden van de vluchteling. Pinto maakt onderscheid in individueel gerichte culturen en groepsculturen:

de G(grofmazige)cultuur en de F (fijnmazige) cultuur.

In de grofmazige cultuur staat de individuele ontwikkeling voorop en sluit aan bij de behoefte piramide van Maslow. Voor mensen uit de fijnmazige cultuur is het belang van de groep veel groter dan het individuele belang. De behoeftepiramide ziet er hierdoor anders uit. Het is bij ondersteuning altijd van belang dat er wordt aangesloten bij de cliënt. In het licht van deze beide piramides is het duidelijk waarom het hebben van werk door zoveel vluchtelingen wordt genoemd als de sleutel tot een volwaardige plaats in de maatschappij. Het zorgt voor een goede naam en voor eer.

Kennis van de fase van ontwikkeling is voor het ondersteunen bij de opbouw van een nieuw netwerk nodig. Het gaat er ten slotte om dat de vluchteling zijn eigen kracht (weer) kan gebruiken. Als dat doel behaald wordt door de basis te leggen volgens de piramide van Pinto is het doel ook bereikt.

Netwerkbepijdering

Algemeen kunnen we stellen dat er ook kennis nodig is van de netwerkbepijdering. Het is noodzakelijk dat het netwerk in kaart gebracht kan worden. De wensen en behoeften van de individuele cliënt moeten helder zijn. En die behoeften kunnen

verschillen van dat wat wij als Nederlanders als behoeften mogelijk aanmerken. Het is van het allergrootste belang daadwerkelijk aan te sluiten bij de cliënt.

Sociale kaart

Het is van belang dat er kennis is van de mogelijkheden die er zijn om gebruik te maken van de kansen die diverse organisaties bieden.

Ondersteunen in de opbouw van een nieuw netwerk kan ook betekenen dat cliënt in contact gebruikt wordt met een van deze organisaties.

Enkele voorbeelden:

- De vrijwilligersvacaturebank
- Via VON naar een zelf(hulp)organisatie
- Geloofsgenoten
- Sportverenigingen
- Diverse ontmoetingsprojecten: maatjesproject, theehuis etc.

WMO

Voor het financieren van een initiatief wat tot doel heeft de maatschappelijke participatie te vergroten is het mogelijk om een beroep te doen op de Wet Maatschappelijke Ondersteuning.

4.2 Welke deskundigheid hebben vrijwillige medewerkers van Vluchtelingenwerk nodig om cliënten te helpen bij de toegang en deelname aan de samenleving?

Goede contactuele eigenschappen en communicatieve vaardigheden

De vrijwilligers zijn de mensen die de contacten met de vluchtelingen hebben.

Een eerste vereiste om te kunnen begeleiden is het maken van contact.

Kennis van communicatie en het hebben van goede communicatieve vaardigheden is een noodzaak voor de individuele begeleiding. Doordat de cliënten de taal nog niet voldoende machtig zijn zullen zij heel erg letten op non-verbale signalen. De vrijwilligers moeten zich hiervan bewust zijn.

Cultuur en interculturele communicatie

Voor deze doelgroep is het ook noodzakelijk voldoende kennis van interculturele communicatie te hebben. Voor het ondersteunen in de opbouw van een netwerk is het belangrijk dat de behoefte van de cliënt duidelijk wordt. We hebben in het vorige hoofdstuk gezien dat die kan verschillen van wat wij in onze westerse wereld als behoefte zouden aanmerken. Kennis van de piramide van Maslow en Pinto geeft inzicht in de verschillen in behoeften die het welbevinden van een individu bepalen. Het gaat er immers om dat de vluchteling in wisselwerking met zijn sociale omgeving tot zijn recht komt. Dat vraagt van de begeleider dat hij bereidt is te kijken door de bril van de vluchteling.

Werken met de tolk

Communiceren met een cliënt via een tolk vereist een specifieke vaardigheid. In plaats van te communiceren met 2 personen: de begeleider en de cliënt, zit er nu een derde bij. Het is van belang dat de medewerker het contact houdt met de cliënt. Bij het gebruik van een telefonische tolk komt de valkuil duidelijk naar voren: Zowel de medewerker als de cliënt kijken bij het spreken naar de telefoon.

- Begeleiding volgens het CODA model van Egan
- Vooroordelen
- Kennismaking met Interculturele communicatie

Ter verdieping op de onderwerpen worden er vervolgentrainingen aangeboden door de afdeling Training en Opleiding van het Landelijk Bureau van Vluchtelingenwerk. Deze zijn voor de medewerkers niet verplicht.

Vooropleiding

Voor de maatschappelijke begeleiding is minimaal MBO niveau vereist. Er zijn geen eisen met betrekking tot de richting van de vooropleiding.

Levenservaring

Veel mensen besluiten om na of naast hun carrière iets te gaan doen voor hun medemens. Vooral bij de gepensioneerde vrijwilligers is te merken dat hun levenservaring die ze meenemen in hun vrijwilligerswerk heel nuttig is.

Hoofdstuk 5: Samenvatting en conclusies

5.1 Samenvatting

Ik wil in dit hoofdstuk een samenvatting geven van de hoofdpunten die verband houden met de opbouw en het functioneel kunnen gebruiken van een ondersteunend netwerk. In hoofdstuk 5.1. benoem ik eerst de factoren die een cruciale rol spelen binnen dit thema. In hoofdstuk 5.2 vind u de conclusies en aanbevelingen. Als laatste zet ik de aanbevelingen voor u op een rij.

Factoren die verband houden met de opbouw van een nieuw netwerk

Vluchtelingen hebben te maken met een onvoldoende functioneel en bereikbaar sociaal netwerk. Bij het omgaan met problemen in het leven is juist het sociale netwerk een van de belangrijke compenserende factoren.

Er zijn een aantal vluchtelingspecifieke kenmerken die verband houden met de moeite die ervaren wordt om een nieuw functioneel sociaal netwerk op te bouwen.

Ik wil absoluut niet generaliseren, ieder individu is uniek. Met betrekking tot het aangaan van contacten met anderen tellen natuurlijk de individuele communicatieve vaardigheden het zwaarst. Toch blijken er een aantal kenmerken te zijn die voor de hele groep vluchtelingen opgaat. Zo hebben we gezien dat de geschiedenis van verlies, de daarmee gepaard gaande herbeleving en schuldgevoelens een grote rol kunnen spelen. De gezondheid van vluchtelingen leidt hieronder. Daarnaast is de schrikbarende slechte inkomenspositie van de grootste groepen vluchtelingen een van de redenen dat mensen niet mee kunnen doen met de anderen in de maatschappij. Er is gewoon geen geld voor andere zaken dan voedsel, kleding en onderdak.

Voor alle nieuwe Nederlanders geldt dat onvoldoende kennis van de taal een barrière kan zijn. En naast de gesproken taal is het verschil in cultuur en de daarbijbehorende interculturele communicatie een bron van misverstanden die een goed contact in de weg kunnen staan.

De visie van vluchtelingen op sociale steun

De visie van vluchtelingen op een ondersteunend sociaal netwerk is interessant. Voor de vlucht is het ondersteunende netwerk de familie. Nu zoeken en vinden zij de steun vooral in hun gezin. Daarnaast is het contact met land- en lotgenoten een bron van sociale steun.

Een van de dingen die ook naar voren kwam is het feit dat bijna ieder contact met Nederlanders begint vanuit de positie van hulpvragen van de vluchteling. Deze afhankelijke positie van de vluchteling staat een gelijkwaardig contact in de weg.

Op de vraag wat er volgens de vluchtelingen zelf nodig is om een nieuw netwerk op te bouwen kwam als eerste naar voren dat er zelfvertrouwen nodig is. Zonder zelfvertrouwen doe je geen stappen buiten je eigen veilige vertrouwde kringetje. Daarnaast wil men elkaar graag ontmoeten. Contact met andere vluchtelingen is gelijkwaardig en men ervaart steun aan elkaar.

Vluchtelingen die al eerder in Nederland gekomen zijn en de weg weten in deze samenleving kunnen hun ervaringen delen met de nieuwkomers. Zij zijn ervaringsdeskundig en hebben meer zicht op de problemen die vluchtelingen tegen komen bij participatie in de Nederlandse samenleving dan de Nederlanders.

De vluchtelingen zelf willen allemaal graag contact met Nederlanders. Ze vinden het niet makkelijk om die contacten aan te gaan en te onderhouden. Het duurt lang voordat de vluchteling ervaart dat er een goed contact is. Wij, Nederlanders, zijn volgens de vluchtelingen afstandelijk, niet alleen voor de vluchtelingen, maar ook voor elkaar. Ook hier komt een verschil in cultuur naar voren.

Contact met land- en lotgenoten blijkt een grote meerwaarde te hebben voor het welbevinden van de vluchteling in Nederland.

Contact en ontmoetingsprojecten

De overheid heeft ruime financiële middelen beschikbaar gesteld voor de bevordering van de integratie en participatie. Er zijn op dit moment overal integratieprojecten. Niet allemaal zijn ze even succesvol. Projecten die goed aansluiten bij de behoeften van de doelgroep zijn wel succesvol. Voorbeelden hiervan zijn: Het Intercultureel Theehuis in Utrecht, het project Communities in Beweging, en diverse taalmaatjesprojecten.

Veel vluchtelingen zijn aangesloten bij zelforganisaties. VON (Vluchtelingen Organisaties Nederland) is het overkoepelend orgaan die maar liefst meer dan 400 organisaties vertegenwoordigd. Dit geeft aan dat contact met de eigen groep van groot belang is voor de vluchtelingen. De zelforganisaties timmeren hard aan de "participatie weg" voor hun leden.

Deskundigheid

Voor het adequaat ondersteunen van de doelgroep bij de opbouw van een sociaal netwerk is deskundigheid nodig. Kennis van interculturele communicatie is een eerste vereiste. Daarnaast is door de kenmerkende geschiedenis van verlies van de vluchtelingen enige kennis van rouw- en verliesverwerking nodig.

Natuurlijk is kennis van de netwerkbenadering onmisbaar.

Een goede begeleiding sluit aan bij de behoeften van de cliënt. We hebben gezien dat met betrekking tot dit thema de behoeften van cliënten met een niet westerse achtergrond kan verschillen van de behoeften zoals wij die in het westen ervaren. Kennis van de behoeftepiramide van Maslow en de behoeftepiramide van Pinto helpt de begeleider de achtergrond van de keuzes van de cliënt te begrijpen.

Kennis van de (lokale) sociale kaart is onontbeerlijk. Denk hierbij aan de verschillende contact en ontmoetingsprojecten en aan de zelforganisaties.

De vrijwillige medewerkers van Vluchtelingenwerk moeten beschikken over goede contactuele eigenschappen en communicatieve vaardigheden. Bovendien hebben zij deskundigheid nodig op het gebied van interculturele communicatie, werken met een tolk, rouw- en verliesverwerking, begeleidingsmethoden en kennis van de sociale kaart. Vluchtelingenwerk heeft een eigen trainings- en opleidingsprogramma waarin een deel van de genoemde deskundigheid aanbod komt.

5.2 Conclusies en aanbevelingen

Voor het trekken van conclusies uit dit onderzoek is het van belang dat we de onderzoeksvraag kunnen beantwoorden.

De onderzoeksvraag die ik heb gesteld is:

Welke deskundigheid hebben de medewerkers van Vluchtelingenwerk nodig om vluchtelingen adequaat te ondersteunen in het opbouwen en gebruiken van een sociaal netwerk, zodat zij volwaardig kunnen deelnemen aan de samenleving?

Per thema zal ik eerste de conclusies trekken en vervolgens de aanbevelingen doen.

Werving vrijwillige medewerkers

Vluchtelingen effectief ondersteunen in het opbouwen en het functioneel gebruiken van een ondersteund nieuw netwerk vraagt deskundigheid op diverse terreinen. Het vraagt kennis van communicatie en interculturele communicatie. Het vraagt kennis van individuele factoren, het in kaart brengen van de sociale netwerkbenadering, rouw- en verliesverwerking, de behoeftepiramide, begeleidingsmethoden en van interculturele communicatie. Maar veruit het belangrijkste bij de begeleiding van vluchtelingen zijn de communicatieve vaardigheden en contactuele eigenschappen van de medewerker.

De conclusies die hieruit getrokken kunnen worden zijn:

De vrijwilligers van Vluchtelingenwerk moeten beschikken over goede contactuele eigenschappen en communicatieve vaardigheden.

De medewerker moet de bereidheid hebben om zich de specifieke kennis eigen te maken. Een relevante vooropleiding is een pré.

De harde realiteit is echter dat het voor alle verenigingen moeilijk is om aan voldoende vrijwillige medewerkers te komen. Laat staan aan voldoende zeer goed gekwalificeerde medewerkers.

Aanbeveling 1a:

- > Selecteer bij werving en selectie op goede communicatieve vaardigheden en goede contactuele eigenschappen.

Aanbeveling 1b:

- > Selecteer bij werving medewerkers die de bereidheid hebben om zich de specifieke kennis die nodig is eigen te maken.

Verbetering deskundigheid

Begeleiden van vluchtelingen vraagt om specifieke kennis en vaardigheden.

Ik doe hierom aanbevelingen ter verbetering van de deskundigheid van de vrijwillige medewerkers, zodat de vluchtelingen adequaat en effectief ondersteund kunnen worden.

Rouw- en verlies

Om volwaardig mee te kunnen doen in de samenleving is voor vluchtelingen een goede individuele basis noodzakelijk.

Vluchtelingen hebben allemaal een geschiedenis van verlies. Medewerkers van Vluchtelingenwerk hebben geen specifieke (sociale) vooropleiding. Zij moeten echter wel kennis hebben van rouw- en verliesverwerking. Zij moeten kunnen signaleren en doorverwijzen als het gecompliceerde of verstoorde rouw betreft. Hoe eerder een vluchteling goed in zijn vel zit hoe eerder hij nieuwe contacten zal aangaan.

Aanbeveling 2a:

- > Neem rouw- en verliesverwerking op in de basiscursus.

Behoeftepiramide

Er is een verschil in behoeften tussen mensen uit westerse (individueel gerichte) culturen en mensen uit niet westerse (groepgerichte) culturen. Wij, vanuit ons westerse oogpunt, plakken onze behoeften maar al te gauw op die van de vluchtelingen. Kennis van de verschillen en kennis over de krachtige basis die een individu voelt als er voldaan wordt aan de diverse niveaus van persoonlijke behoeften is van essentieel belang.

Aanbeveling 2b:

- > Biedt in het deskundigheidsbevorderingprogramma de theorie van de piramide van Maslow en Pinto aan.

Netwerkbenadering

We hebben gezien dat het niet beschikken over een ondersteunend sociaal netwerk een grote belemmering vormt voor de zelfredzaamheid van de cliënt.

Om te kunnen bouwen aan een goed functionerend en bereikbaar sociaal netwerk is het noodzakelijk om het netwerk dat er is in kaart te brengen.

De vrijwillige begeleider moet kunnen werken vanuit de sociale netwerk benadering.

Daarbij is het van belang dat de medewerker de vluchteling kan motiveren om te gaan werken aan het opbouwen en het functioneel gebruiken van het sociale netwerk.

Aanbeveling 2c:

- > Neem de netwerkbenadering op in het deskundigheidsbevorderingprogramma.

Aanbeveling 2d:

- > Biedt empowermenttechnieken aan in het deskundigheidsbevorderingprogramma.

Land- en lotgenoten

Er is voldoende zelfvertrouwen van de vluchteling nodig om zichzelf te laten zien buiten de eigen veilige en vertrouwde kring. Vluchtelingen geven aan dit zelfvertrouwen o.a. te herwinnen door contacten met land- en lotgenoten. De gelijkwaardigheid van de contacten is een voordeel in vergelijking met de contacten met Nederlanders. Daarnaast is de ervaringsdeskundigheid van vluchtelingen die hier al langer zijn een grote steun. Deze contacten leveren een functioneel en bereikbaar sociaal netwerk op.

Veel integratie- en ontmoetingsprojecten zijn alleen gericht op contact met Nederlanders. Het contact met land- en lotgenoten staat de integratie en deelname aan de samenleving niet in de weg. Het is een factor die bijdraagt aan succesvolle participatie.

Aanbeveling 3:

- > Breng vluchtelingen in contact met lot- en landgenoten.
Dat kan bijvoorbeeld door het organiseren van ontmoetingen, het in contact brengen van de vluchtelingen met de zelforganisaties etc.

5.3 De aanbevelingen

In hoofdstuk 1.2 heb ik de doelstelling van dit onderzoek als volgt geformuleerd:

Ik wil aanbevelingen doen waarmee Vluchtelingenwerk vluchtelingen adequaat en effectief kan ondersteunen in het opbouwen en het functioneel gebruiken van een ondersteunend sociaal netwerk

Het onderzoek en de beantwoording van de vraagstelling en de daaruit voortvloeiende deelvragen leiden tot de volgende aanbevelingen:

Werving en selectie:

- > Selecteer bij werving en selectie op goede communicatieve vaardigheden en goede contactuele eigenschappen.
- > Selecteer bij werving medewerkers die de bereidheid hebben om zich de specifieke kennis die nodig is eigen te maken.

Deskundigheidsbevordering;

- > Neem rouw- en verliesverwerking op in de basiscursus.
- > Biedt in het deskundigheidsbevorderingprogramma de theorie van de piramide van Maslow en Pinto aan.
- > Neem de netwerkbenadering op in het deskundigheidsbevorderingprogramma.
- > Biedt empowermenttechnieken aan in het deskundigheidsbevorderingprogramma.

Land- en lotgenoten:

- > Breng vluchtelingen in contact met lot- en landgenoten.

Literatuurlijst

Bunthof, A. en Bijlsma, J. (2007) WMO Brochure Christelijke Hogeschool Windesheim

Hendrix, H. (2001)) Bouwen aan netwerken, leer- en werkboek voor het bevorderen van sociale steun in de hulpverlening. Baarn: H.Nelissen

Hoffman, E. en Arts,. (1994) Interculturele gespreksvoering.

Holstvoogd, R. (1995) Maatschappelijk werk in kerntaken. Houten/Diegem: Bohn Stafleu Van Loghum

Pharos (2007) Phaxx nummer 3 2007Artikel 'Aanpak communities in beweging veelbelovend'.

Pinto, D. Prof.dr. (2004) Interculturele communicatie, conflicten en management. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum

Veer, van der G. (1998) Hulpverlening aan vluchtelingen. Baarn: Intro

Vluchtelingenwerk Nederland (2007)De Integratiebarometer 2006

Vluchtelingenwerk Nederland (2005) Maatschappelijke begeleiding aan vluchtelingen.

Vluchtelingenwerk Nederland (2007) Contouren lente 2007 Artikel Vluchtelingen willen integreren'.

Vries, de S. (2002) Psychosociale hulpverlening en vluchtelingen. Utrecht: Pharos

Praktijkbronnen

G. Westhuis.WV MN, werkbegeleider bij VWN Dronten

A. Bijlsma, werkbegeleider bij WVN Zwolle.

K. Nogosse, werkzaam bij WN Almere en tevens projectmedewerker VW-MN

IE. van Eerde , AMW AZC Dronten

IB. Schouwenaar, coördinator Maatjesproject Vluchtelingen Dronten

5 Vluchtelinggezinnen die ik niet bij naam mag noemen, woonachtig in de gemeente Dronten afkomstig uit:

Irak, 2 x Afghanistan, Pakistan en Somalië

Bijlagen:

Bijlage 1: Integratief stresstheoretisch verklaringsmodel (Hosman, C. 1988)

Bijlage 2: Samenvatting Integratiebarometer 2006

Bijlage 3: Interview vragen aan cliënten.

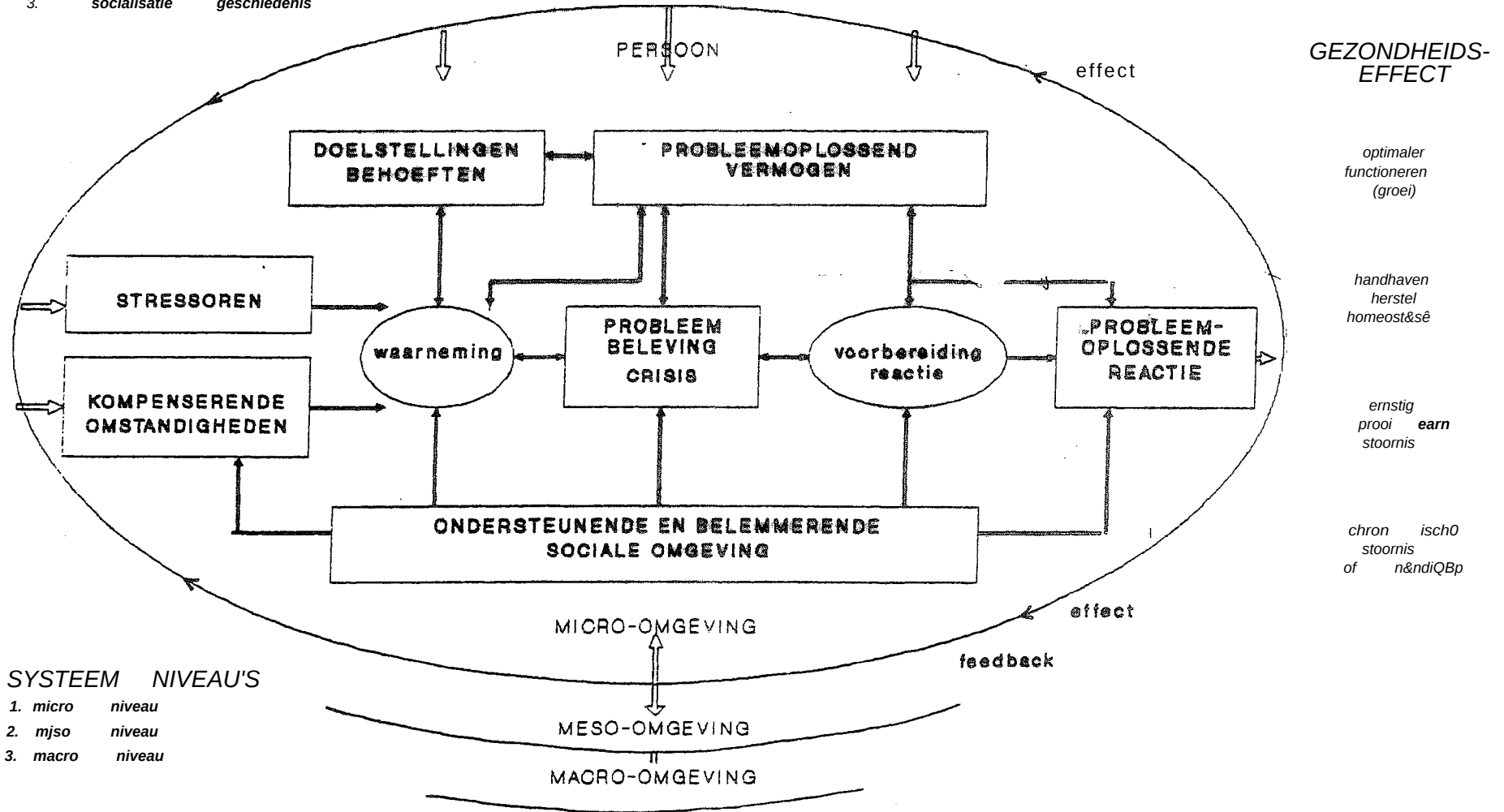
Bijlage 4: Interview vragen aan E.van Eerde , AMW AZC Dronten

Bijlage 5: Interview vragen aan collega werkbegeleiders

Bijlage 6: Interview vragen aan B. Schouwenaar, maatjesproject Dronten

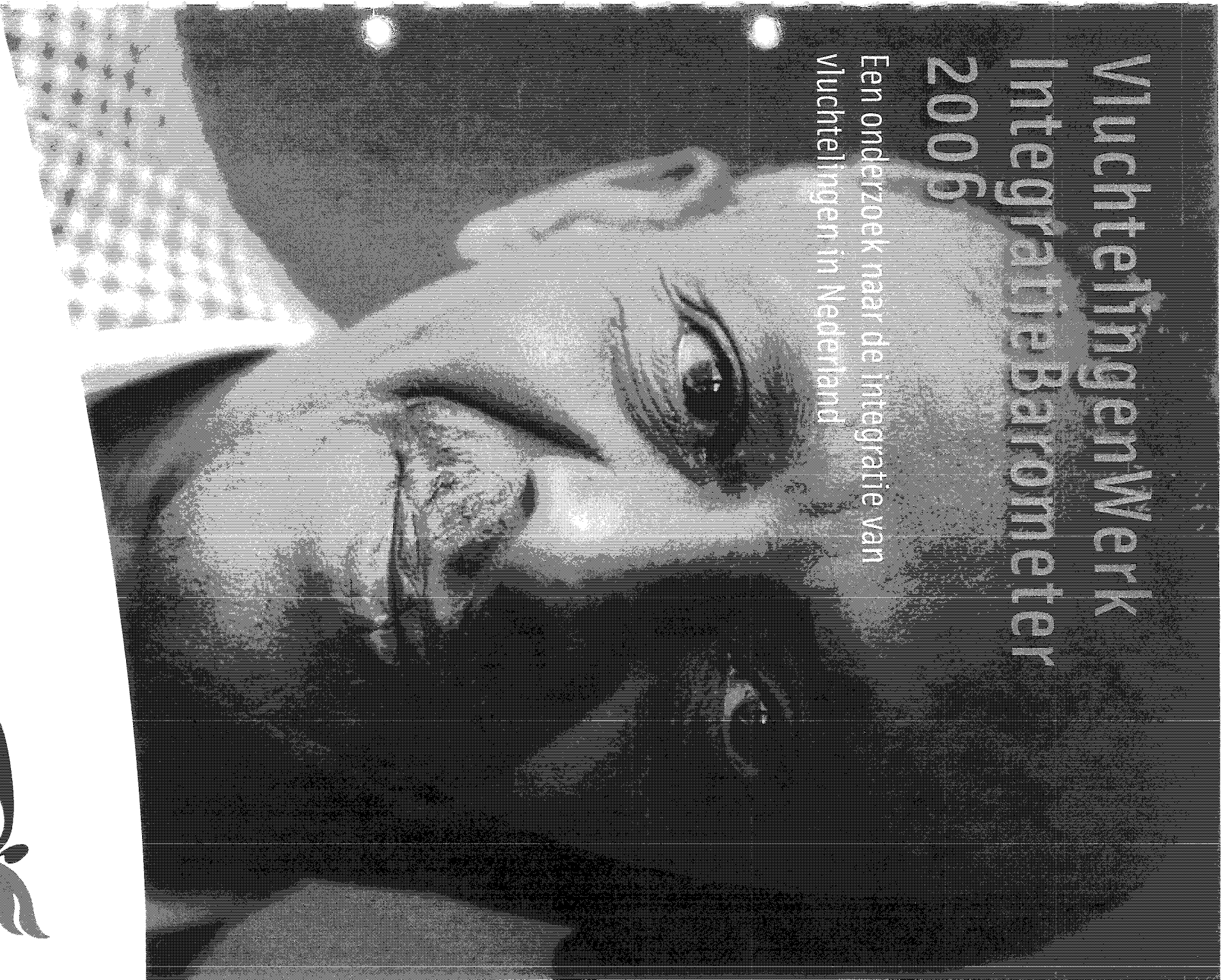
TIJDE- en ONTWIKKELINGS DIMENSIE

- A. fasen van probleem-ontwikkeling
3. socialisatie geschiedenis

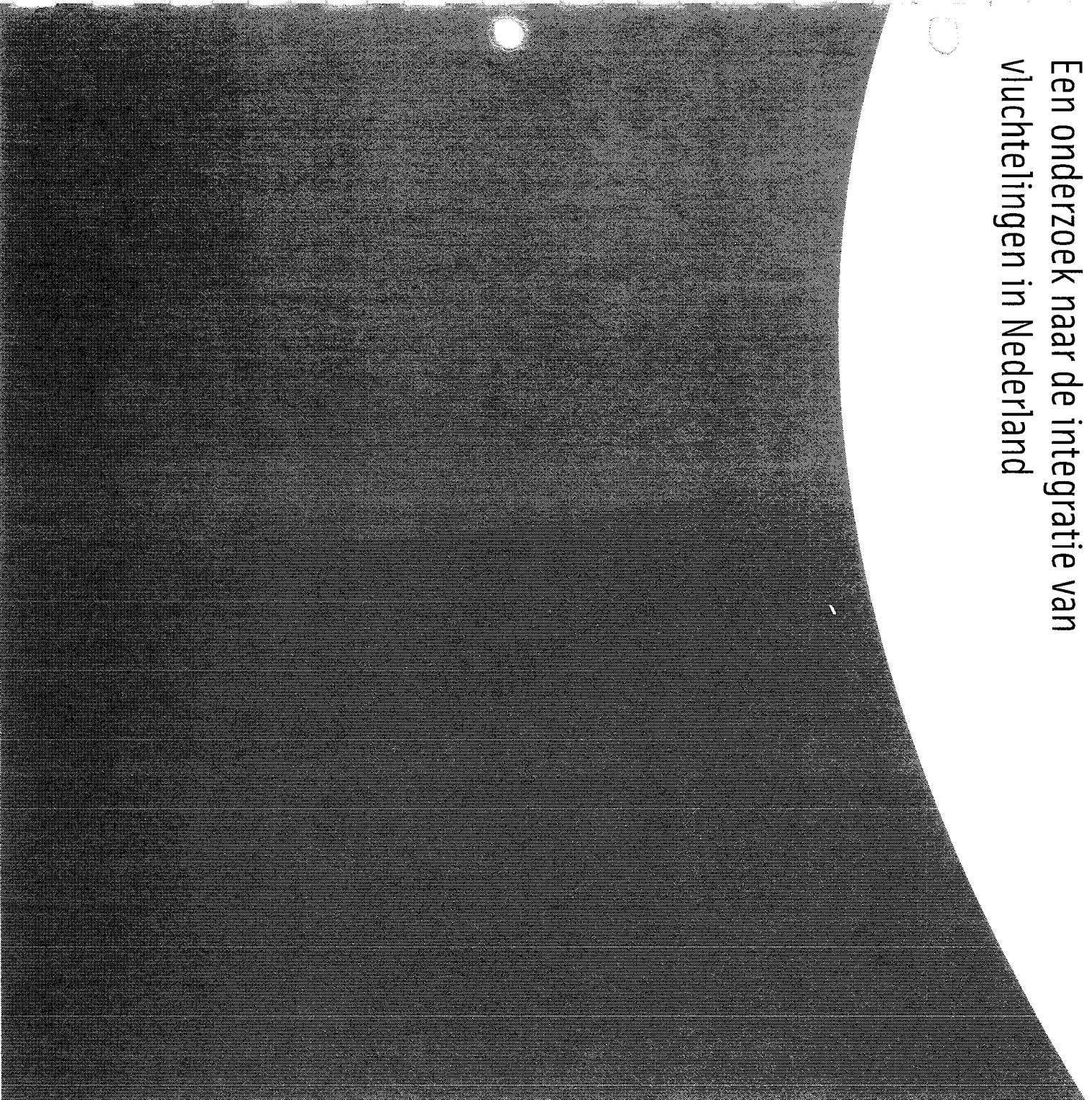
vluchtelingenWerk integratieBarometer 2006

Een onderzoek naar de integratie van
vluchtelingen in Nederland

VluchtelingenWerk IntegratieBarometer 2006

Een onderzoek naar de integratie van
vluchtelingen in Nederland

INHOUD

Inleiding	5
1 - Werk	6
2 - Inkomen	9
3 - Sociale integratie	12
4 - Thuis in Nederland?	14
5 - De mening van Nederlanders	16
6 - Kansen voor nieuw beleid	18

Colofon

Uitgever: Vrij Nederland / Uitgeverij De Persgroep, Amsterdam
Eerste versie van de uitgave: september 2007
De afbeeldingen zijn afkomstig van de foto's van de uitgeverij, de afbeeldingen zijn afkomstig van de foto's van de uitgeverij, de afbeeldingen zijn afkomstig van de foto's van de uitgeverij.

INLEIDING

"In mijn eigen land had ik het relatief beter dan hier. Ik had daar een goede baan en een goed salaris en woonde met mijn familie. Nu ben ik relatief arm. Ik heb veiligheid gevonden, maar heb problemen die ik niet eerder heb gehad." Io typeert een man uit Burundi zijn leven in Nederland. Net als naar schatting tussen de 200.000 en 250.000 anderen is hij uit angst voor vervolging, marteling en geweld zijn geboortegrond ontvlucht en in ons land terechtgekomen. Na een lange periode van onzekerheid kreeg hij een verblijfsvergunning en kon hij bouwen aan een nieuw bestaan.

Maar lukt dat laatste? De meeste aandacht van politiek, media en wetenschap is de afgelopen jaren uitgegaan naar de toelating van asielzoekers in ons land. Veel minder aandacht was er voor wat daarna gebeurt; hoe het vluchtelingen vergaat nadat ze een verblijfsstatus hebben gekregen en wat ze allemaal tegenkomen bij hun streven zich een plaats in de Nederlandse samenleving te verwerven. In veel studies over de integratie van migranten, waaronder vluchtelingen, worden de verschillende dimensies van integratie los van elkaar beschreven. De Vluchtelingenwerk IntegratieBarometer brengt deze verschillende aspecten van integratie bij elkaar en laat bovendien zien dat deze aspecten onderling met elkaar verbonden zijn. Hieruit blijkt dat integratie van vluchtelingen in werkelijkheid meestal complexer en veelzijdiger is dan wordt verondersteld.

In september 2005 werd de IntegratieBarometer voor het eerst gepresenteerd. Het onderzoek van 2006 borduurt voort op de meest recente conclusie van toen: een nieuw bestaan opbouwen is niet eenvoudig. Vooral het vinden van (geschikt) werk bleek moeilijk. Veel vluchtelingen hadden moeite rond te komen. De sociale integratie liet een positiever beeld zien. De IntegratieBarometer 2006 wil een verdieping geven aan die conclusies en besteedt extra aandacht aan twee thema's die heel belangrijk zijn bij het opbouwen van een nieuw bestaan: inkomen en sociale integratie. Dit keer zijn meer feiten en gegevens over deze onderwerpen verzameld. Maar het onderzoek maakt ook het verhaal achter de harde gegevens zichtbaar en geeft inzicht in de ervaringen van mensen in het dagelijks leven. Zo wordt duidelijk wat de integratie van vluchtelingen belemmert of bevordert en wat dat betekent in de praktijk. Er wordt nadrukkelijk gezocht naar oorzaken, gevolgen en dwarsverbanden. En uiteindelijk naar een oplossing voor knelpunten.

Verantwoording

De Vluchtelingenwerk IntegratieBarometer 2006 is een studie uitgevoerd door onderzoeksbureau Regioplan. Er zijn drie onderzoeksmethoden gebruikt.

Ten eerste zijn aanvullende analyses gemaakt op de bestanden van bestaande representatieve onderzoeken. De belangrijkste zijn de zogenaamde SPVA-survey Nieuwe Etnische Groepen van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP)¹ en het Immigrantenpanel (2006) van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS).

De tweede onderzoeksmethode die is toegepast, betreft het telefonisch ondervragen van een panel van 155 vluchtelingen met een verblijfsvergunning. Met 25 vluchtelingen zijn daarnaast persoonlijke diepte-interviews gehouden. Tot slot zijn twee groepsgesprekken georganiseerd: één met mannen, één met vrouwen.

Respondenten voor het panel zijn geworven via Vluchtelingenwerk, het IJ AF en Emplooi². Vanwege de onzichtbaarheid van vluchtelingen in veel registraties kon geen aselechte steekproef worden gedaan om tot een panel te komen. Het panelonderzoek is kwalitatief van aard. Wel is gestreefd naar een evenwichtige spreiding van leeftijd, geslacht, land van herkomst, opleidingsniveau, verblijfsduur en vestigingsregio. Uiteindelijk wijkt de samenstelling van het panel, wat betreft achtergrondkenmerken, nauwelijks af van de groep die in de SPVA-survey is onderzocht.

Het derde onderzoeksdeel betreft een representatief onderzoek van TNS NIPO onder 529 Nederlanders van 18 jaar en ouder. Door de opvattingen van Nederlanders bij de IntegratieBarometer te betrekken, kan het integratieproces van vluchtelingen vanuit twee kanten worden bekeken. Integreren is immers een proces dat zowel vluchtelingen als Nederlanders aangaat.

¹ Jaarrapport Integratie 2004, ISEO/SCP (SPVA-03)

² UAF is de stichting voor vluchtelingstudenten die via de afdeling Job Support helpt vluchtelingen aan het werk te krijgen; Emplooi is een arbeidsbemiddelingsbureau voor vluchtelingen.

De feiten

Vluchtelingen hebben een slechte positie op de Nederlandse arbeidsmarkt, zo blijkt uit geraadpleegd onderzoek. De werkloosheidspercentages voor vluchtelingen liggen uitermate hoog. Onder Afghanen, Irakezen en Somaliërs was de werkloosheid in 2003 bijvoorbeeld bijna veertig procent. Iraniërs doen het beter, maar ook van deze groep is een kwart werkloos. Deze cijfers steken niet alleen schril af tegen die van autochtonen (slechts 4 procent was werkloos), ook vergeleken met klassieke migrantengroepen hebben vluchtelingen een zeer ongunstige positie. De werkloosheid onder Turken en Marokkanen bijvoorbeeld was in 2003 minder dan twintig procent. Onder Surinamers was de werkloosheid tien procent.

ARBEIDSMARKTPOSITIE VLUCHTELINGEN 2003 (in %)

	Werkenden	Werklozen
Afghanen	27%	37%
Irakezen	48%	39%
Iraniers	43%	25%
(voormalig) Joegoslaven	55%	17%
Somaliërs	20%	36%

Bron: Jaarrapport Integratie 2004, ISG/SCP (SPA-03gewings)

Naarmate vluchtelingen langer in ons land zijn, stijgt hun arbeidsdeelname wel. Toch wordt de achterstand die vluchtelingen hebben op andere bevolkingsgroepen nooit helemaal ingehaald. Dat is opvallend omdat vluchtelingen gemiddeld hoger zijn opgeleid dan deze groepen en vaak een goede baan hadden in hun land van herkomst. Toch hebben vluchtelingen hier minder vaak werk en moeten ze vaker rondkomen van de bijstand. Zo had bijna een derde van de vluchtelingen die in 2003 drie jaar hier waren een bijstandsuitkering, bijna twee keer zoveel als het percentage onder andere allochtonen. Bovendien blijft de bijstandsafhankelijkheid hoog: deze daalt na dertien jaar verblijf in Nederland licht naar ongeveer een kwart.

Ook de positie van vluchtelingen mét werk blijkt niet rooskleurig: ze hebben relatief vaak een tijdelijk contract en werken veelal onder hun niveau. In 2003 had 27 procent van de werkende vluchtelingen tijdelijk werk. Bij de autochtone beroepsbevolking ligt dit cijfer twintig procent lager. Werkte in datzelfde jaar nog niet een derde van de autochtonen op een laag beroepsniveau, van de Irakezen, Afghanen en Iraniers deed gemiddeld tweederde dat.

Binnen dit geheel is de positie van vrouwen uitzonderlijk kwetsbaar. Of ze hier nu drie, acht of dertien jaar zijn, vluchtelingvrouwen zijn vaker dan vluchtelingmannen en andere migrantenvrouwen afhankelijk van de bijstand. Na verloop van tijd gaan wel meer vrouwelijke vluchtelingen werken, maar na dertien jaar leeft de grootste groep nog steeds van de bijstand: hun arbeidsparticipatie is dan 32 procent, hun bijstandsandeel 37. Voor mannen zijn de percentages 56 en 17; voor allochtone vrouwen (niet-vluchteling) gemiddeld 38 en 18.

Het verhaal achter de feiten

Uit het voorgaande blijkt duidelijk dat de sociaal-economische positie van vluchtelingen in Nederland zorgelijk is. Een goede opleiding in het land van herkomst blijkt de kans om hier een baan te vinden niet of nauwelijks te vergroten. Als toch werk wordt gevonden, is het veelal laaggeschoold en tijdelijk. Hoe komt dat? Het vluchtelingenpanel is gevraagd naar de oorzaken.

Onderbroken arbeidsverleden

Vluchtelingen verlaten hun land gedwongen en vaak onvoorbereid. Een baan of studie beëindigen ze daardoor abrupt, zonder er in Nederland direct vervolg aan te kunnen geven. Hier wacht immers een (vaak) langdurige asielpcedure waarbij werken of studeren maar zeer beperkt mogelijk is. Arbeidsroutine verdwijnt, vaardigheden en kennis nemen af. Wanneer ze na meerdere jaren dan toch de arbeidsmarkt opgaan, kunnen vluchtelingen vaak geen bewijs tonen van de gevolgd opleiding en hun werkervaring. Hun diploma's zijn achtergebleven of moeilijk te vergelijken met Nederlandse certificaten. Om hun capaci-

'MOEILIJK OM WERK TE VINDEN'

Mevrouw Sabokrou is in 1995 Iran ontvlucht. Pas in november 2005 kreeg ze een verblijfsvergunning. De vele jaren dat ze moest wachten, ervaart ze als verloren. Destijds was ze 37, inmiddels is ze 48.

"Mijn leeftijd maakt het moeilijk werk te vinden. In Irak was ik docente maatschappijleer. De afgelopen jaren heb ik alleen een taal cursus mogen volgen. De kosten daarvan moet ik terugbetalen aan de gemeente zodra ik mijn inrichtingskrediet heb afgelost, het geld voor het inrichten van mijn huis. Ik heb hier geen werkervaring kunnen opdoen. Het liefst zou ik een korte opleiding volgen, maar de gemeente wil me deze mogelijkheid niet geven. Die vindt dat ik aan het werk moet. Via de gemeente en VluchtelingenWerk ben ik terechtgekomen bij een project dat vluchtelingen helpt bij het zoeken naar werk. Dit heeft me heel goed geholpen. Er is me bijvoorbeeld geleerd hoe ik brieven moet schrijven, hoe je je opstelt bij een sollicitatiegesprek en wat Nederlanders belangrijk vinden. Alleen tot nu toe heb ik nog geen werk gevonden."

teiten aan te tonen, moeten vluchtelingen vaak opnieuw een complete opleiding volgen, zodat ze jaren verder zijn voor ze op hun oude niveau aan het werk kunnen. En hoe ouder ze zijn, hoe moeilijker hun positie op de arbeidsmarkt wordt. Extra obstakels zijn geweldservaringen en trauma's die vluchtelingen belemmeren bij werk en studie. Een vrouw uit Sudan zegt het zo:

"Vluchtelingen hebben meer psychische problemen dan andere migranten door wat ze in hun thuisland hebben meegemaakt. Doordat ze vaak lang niet kunnen werken, verliezen velen hun traditionele functie en rol. Je wordt steeds zwakker tot dat je eigenlijk niets meer bent."

Geen relevant netwerk

Veel mensen komen via via aan werk. Maar vluchtelingen hebben, anders dan de klassieke migrantengroepen en autochtonen, vaak geen omvangrijke sociale of informele netwerken die hen helpen. Dit houdt onder meer verband met het kleinere aantal vluchtelingen in ons land en hun hogere mate van geografische spreiding. Veel geïnterviewden zeggen dan ook dat ze de juiste contacten missen om werk te vinden. Open sollicitaties en reacties op advertenties leveren ook maar beperkt succes op. Sommige panelleden geven aan vele tientallen brieven te hebben geschreven, zonder ook maar één keer te zijn uitgenodigd. Anderen zien helemaal af van een brief. Ze zijn onzeker over hun Nederlands en denken bij voorbaat dat hun schriftelijke sollicitatie niet goed genoeg zal zijn.

Afhankelijk van het uitzendbureau

Het gevolg is, zo blijkt ook uit onderzoek, dat vluchtelingen relatief vaak terugvallen op het uitzendbureau. Maar juist deze afhankelijkheid van uitzendbureaus leidt tot het aannemen van tijdelijke baantjes waarvoor veelal weinig scholing is vereist. Hoger opgeleide vluchtelingen gaan zo ver beneden hun niveau aan het werk en vinden daardoor later nog moeilijker werk dat aansluit op hun opleiding.

"Ik verdien vooral geld dooruitzendbaantjes", zegt een Sudanese man bijvoorbeeld. "Ze zijn makkelijk te vinden, al zijn het wel vaak 'rotbaantjes'. Het is vechten. Je werkt hard om je Nederlands te verbeteren, aan je capaciteiten en competenties te werken. Het uitzendbureau ziet dat je hard werkt, maar helpt je niet hogerop te komen. Ik heb gestudeerd, maar dat vertel ik maar niet aan mijn collega's."

Vluchtelingen in de bijstand krijgen via de gemeente meestal met reïntegratiebureaus te maken. De wens een baan op niveau te vinden echter, kan hier botsen met het belang van de gemeente. Deze wil een vluchteling vaak zo snel mogelijk aan het werk hebben. Een aangeboden baan mag doorgaans niet worden geweigerd, en tijdrovende opleidingen zijn lang niet altijd mogelijk.

Spreekt u Nederlands?

Taalproblemen zijn volgens het panel een serieuze en vaak onoverkomelijke hindernis bij het vinden van werk. Ook uit diverse onderzoeken blijkt dat werkgevers veel belang hechten aan een goede beheersing van de Nederlandse taal. De beheersing van de Nederlandse taal is voor hen vaak een argument om vluchtelingen of migranten niet aan te nemen. Op zich begrijpen vluchtelingen dat wel. Als hun taalkennis gebrekkig is, weten ze dat zelf ook. Hun taalbeheersing willen ze daarom graag verbeteren. Maar de lat wordt soms wel erg hoog gelegd, ervaren geïnterviewden. Ze hebben het idee dat wat ze ook doen, ze nooit perfect Nederlands zullen spreken, wat wel lijkt te worden geëist.

Overigens heeft een deel van de panelleden ook het idee te worden afgewezen vanwege hun culturele, religieuze of etnische achtergrond. Vooral moslims geven dat aan. Recent onderzoek laat een zelfde beleving zien bij hoger opgeleide allochtonen in het algemeen.

Snel geld nodig

Veel vluchtelingen worden gedreven door de noodzaak zo snel mogelijk geld te verdienen, waardoor ze vaak ongeschoold werk aanvaarden. Uit studies is bekend dat vluchtelingen het leren van Nederlands en hun inburgering nogal eens voortijdig afbreken of op de tweede plaats zetten om geld te verdienen. De gemaakte kosten om naar Nederland te komen, hoge leges², kosten van gezinshereniging, het inrichtingskrediet voor het huis dat moet worden terugbetaald, financiële zorg voor achterblijvers: voor veel vluchtelingen zijn het redenen zo snel mogelijk een baan te willen.

Wat wél helpt

Onderzoek van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid geeft aan dat stages en leer-werktrajecten een zeer nuttige opstap naar betaald werk zijn. Zo krijgen vluchtelingen de kans kwalificaties te behalen, werkervaring op te doen, hun taalvaardigheid te verbeteren en hun waarde te tonen. Panelleden benadrukken het belang van stages zeer, maar op eigen houtje komen ze er maar moeilijk aan. Tussentijd

van een gemeente of instelling als Emplooi of UAF is daarom belangrijk. Hun steun is ook van belang bij het schrijven van brieven en het voorbereiden van sollicitatiegesprekken.

Daarnaast helpt vrijwilligerswerk: panelleden zien het als middel om beter Nederlands te leren en meer contacten te leggen die naar betaald werk kunnen leiden. De geïnterviewden vinden ondersteuning erg belangrijk. Het beeld ontstaat dat ze het zonder extra steuntje in de rug veelal niet (denken te) redden op de Nederlandse arbeidsmarkt.

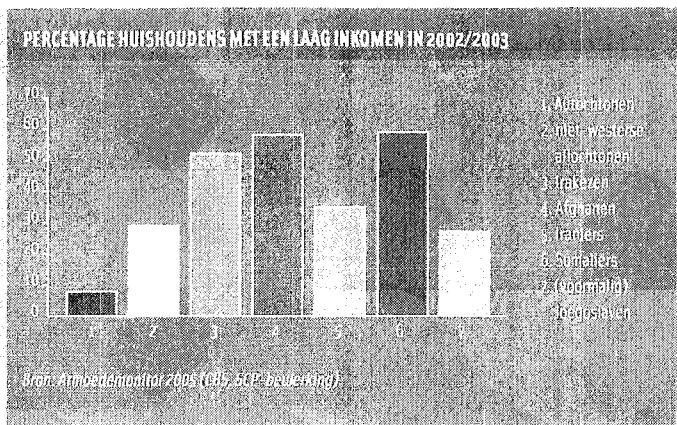
HULP VAN DE SOCIALE DIENST

Mevrouw Ibrahim is in 2000 vanuit Sierra Leone naar Nederland gevlucht. Ze had er alleen de lagere school gevolgd. In 2003 kreeg ze een verblijfsstatus en begon ze met steun van de sociale dienst een cursus bejaardenverzorgster.

"Ik kon kiezen uit een opleiding voor de horeca, de administratie of de zorg, zeiden ze bij de sociale dienst. Omdat ik graag met mensen wil werken, heb ik gekozen voor de zorg. De opleiding liep goed. In het begin was het soms moeilijk, maar ik haalde wel altijd goede cijfers. Het tweede jaar is door de sociale dienst betaald. Toen moest ik op zoek naar een baan. Dat lukte niet, dus heb ik een stageplek geaccepteerd. Aan het einde van de stage mocht ik twee maanden betaald vakantiewerk doen. Na afloop kreeg ik een jaarcontract. Binnenkort loopt dat af, maar ik ga ervan uit dat ik hierna een vast contract krijg."

² Voor een asielvergunning hoeft een vluchteling geen leges te betalen. Echter in het kader van gezinshereniging kunnen wel hoge leges verschuldigd zijn; Die bedragen 830 euro voor een partner en 188 euro per kind. Ook voor andere vergunningen voor het jaarlijks verlengen van verblijfsvergunningen, moeten vaak forse bedragen worden betaald*

Vluchtelingen hebben veel vaker te maken met een laag inkomen en i armoede dan autochtone Nederlanders en andere allochtonen. Zo moet ruim tien procent van de autochtone huishoudens in ons land elke maand met 850 euro netto of minder rondkomen. Bij Iraniërs en ex-Joegoslaven ligt dit percentage hoger, namelijk zo rond de dertig procent. Van de Somalische, Afghaanse en Irakese huishoudens is zelfs meer dan vijftig procent afhankelijk van een laag inkomen. De slechte inkomenspositie van vluchtelingen is voor een belangrijk deel het gevolg van hun slechte positie op de arbeidsmarkt. De hoge uitkeringsafhankelijkheid binnen de groep is een risicofactor bij uitstek voor armoede.

De eindjes aan elkaar knopen

Wat betekent het voor mensen om van een dergelijk laag inkomen te moeten leven? De panelleden zijn ook over dit onderwerp ondervraagd. Daaruit blijkt dat veruit de meesten van hen leven van een uitkering. Bijna een derde heeft werk en een kleine groep krijgt studiefinanciering. Bijna zestig procent van de geïnterviewden geeft aan met moeite rond te komen. Een deel hiervan (negen procent) heeft zelfs grote financiële problemen. Tijdens hun asielpprocedure hebben mensen jaren moeten rondkomen van leefgeld, een bedrag van € 43,02 per week, waarvan een volwassene onder meer zijn eten en kleding moet betalen. Doordat ze al jaren van een absoluut minimum hebben moeten rondkomen, hebben veel vluchtelingen geen enkele financiële reserve. Vooral vluchtelingen met een uitkering hebben het moeilijk: 75 procent kan de eindjes nauwelijks aan elkaar knopen. Van de mensen met een baan is dit een derde. Eén op de tien uit de groep werkenden heeft grote financiële problemen. Dat velen van hen laagbetaald werk hebben of parttime werken, is hiervoor een belangrijke verklaring.

Financiële problemen

Uit de panelgesprekken blijkt dat de financiële positie van vluchtelingen enigszins verbetert naarmate ze langer hier zijn. Ten eerste stijgt hun arbeidsdeelname. Ten tweede hebben vluchtelingen die kort in ons land zijn in veel gevallen minder goede banen dan vluchtelingen die hier langer wonen. Ten derde ontstaan veel financiële problemen net na statusverlem'ng: in verband met leges, het inrichtingskrediet en kosten voor gezinshereniging.

De zorg voor achtergebleven familieleden vormt een kostenpost die los staat van verblijfsduur. Ruim een derde van de panelleden stuurt regelmatig of soms geld naar familie, zelfs wanneer ze zelf nauwelijks iets hebben. Een enkeling leent er geld voor:

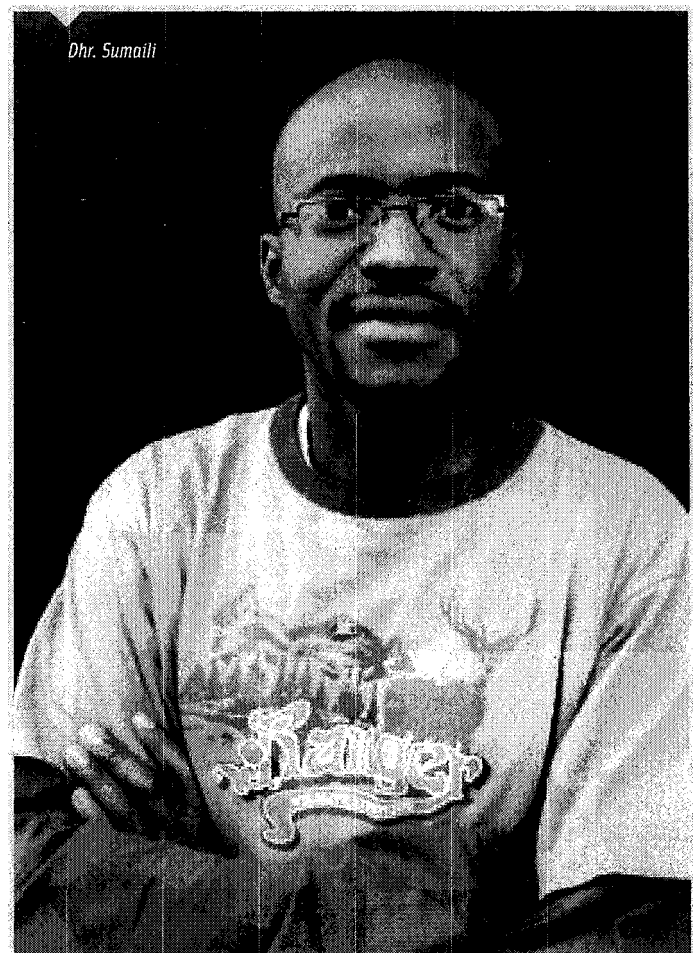
"We moeten met zijn drieën rondkomen van mijn WAO-uitkering. Dat is zo'n 900 euro per maand. Naast huur, gas, water, licht en verzekeringen moet ik daarvan de bank terugbetalen: ik heb 4000 euro geleend om mijn familie die naar Pakistan is gevlucht te helpen. Het lukt nauwelijks om rond te komen. Ik probeer nu via internet spullen te verkopen die ik niet meer nodig heb, zodat ik wat geld kan verdienen", aldus een man uit Afghanistan.

Geen netwerk

Door de specifieke kosten die vluchtelingen maken om hier een nieuw bestaan op te bouwen, heeft ongeveer de helft van de geïnterviewden leningen bij kredietinstellingen. Van hen kan bijna een vijfde deze leningen niet (tijdig) aflossen. Overigens ontstaan schulden soms ook door onwetendheid. Er is grote behoefte aan informatie en hulp waar het de 'financiële gang van zaken' in Nederland betreft. Er zijn bijvoorbeeld gevallen bekend waar vluchtelingen forse betalingsachterstanden opliepen, doordat ze uit onwetendheid hun machtiging voor het periodiek betalen van gas en licht stopzetten. Vluchtelingen hebben bovendien maar weinig mensen op wie ze financieel kunnen steunen: velen ontberen een netwerk dat financiële tegenslagen kan helpen opvangen.

Geldgebrek

Het gevolg van de financieel penibele situatie is dat bijna de helft van de panelleden zijn vaste lasten soms of altijd met moeite betaalt. Daarnaast besparen mensen zo veel mogelijk op de dagelijkse uitgaven. Kleding wordt nauwelijks gekocht en op groenten en vlees wordt bezuinigd. Geld voor leuke dingen of uitstapjes is er niet en er kan niet worden gespaard voor onverwachte uitgaven. Eén op de zeven geïnterviewden heeft regelmatig niet genoeg geld voor eten en kleding; bijna de helft heeft dit soms niet. Drie vijfde kan door geldgebrek niet of nauwelijks gebruik maken van sportfaciliteiten. Voor het openbaar vervoer, de bibliotheek en de telefoon heeft ongeveer een derde niet genoeg middelen om er naar behoefte gebruik van te maken.

Sociale gevolgen

De slechte inkomenssituatie van vluchtelingen heeft niet alleen gevolgen op materieel gebied. Uit het onderzoek blijkt dat dit ook hun mogelijkheden om sociale contacten te onderhouden beperkt. Velen kunnen niet of zelden op bezoek bij vrienden in een andere stad en kunnen weinig naar familie bellen. Doordat geld voor activiteiten buitenshuis er niet of nauwelijks is, voelen sommigen zich aan huis gekluisterd. Familiebezoek in het buitenland zit er al helemaal niet in: bijna driekwart van de panelleden kan dit niet betalen.

Vluchtelingen met kinderen ontzeggen zichzelf vaak veel zodat zij hun kinderen af en toe wat extra's kunnen geven. Desondanks geeft bijna de helft van de ouders aan dat het wel eens voor komt dat hun kinderen aan bepaalde activiteiten niet mee kunnen doen omdat de kosten daarvan te hoog zijn. Dit leidt soms tot conflicten en irritaties in het gezin. Een Armeense vrouw vertelt:

"Voor de kinderen is het moeilijk dat we zo weinig geld hebben. Ze vragen soms om dingen en dan leggen we uit waarom het niet kan. Het blijft lastig want vriendjes krijgen meer dan onze kinderen. Ook het feit dat we niet op vakantie gaan, vinden ze moeilijk te accepteren. Ze zijn daarom soms boos."

Een deel van de geïnterviewden heeft het gevoel door geldgebrek niet volwaardig te kunnen deelnemen aan onze samenleving. Mensen met een uitkering ervaren bovendien dat ze geen bijdrage kunnen leveren. Ze hebben het idee dat Nederlanders hen daar wel eens op aankijken, wat hun zelfbeeld negatief beïnvloedt. Bovendien ervaren mensen het ontvangen van een uitkering regelmatig als een verlies aan status. Dit geldt zeker voor hoger opgeleiden. Een Somalische vrouw zegt hierover:

"Ik vind het vervelend om een uitkering te hebben, het maakt je afhankelijk en onzelfstandig. De gemeente controleert elk jaar mijn inkomsten en uitgaven en komt bij me thuis kijken of ik wel zelfstandig woon. Ik heb het gevoel dat de gemeente me niet vertrouwt en me ziet als een leugenaar. Daarom komen ze steeds controleren. Ik zie in mijn buurt veel Somaliërs die al jaren een uitkering hebben. Dat vind ik een slecht voorbeeld. Ik zou liever mensen ontmoeten die werken en voor zichzelf opkomen. Van mensen met een uitkering leer ik alleen hoe ik aan een uitkering moet komen. Sommige Nederlanders maken ook opmerkingen over het feit dat ik niet werk. Ik reageer hier maar niet op omdat ik het lastig vind om mijn situatie uit te leggen en omdat ik mij schaam."

* Onlangs is bekend geworden dat het leefgeld wordt verhoogd naar i 52,61 per week voor een volwassene.

3 — SOCIALE INTEGRAT

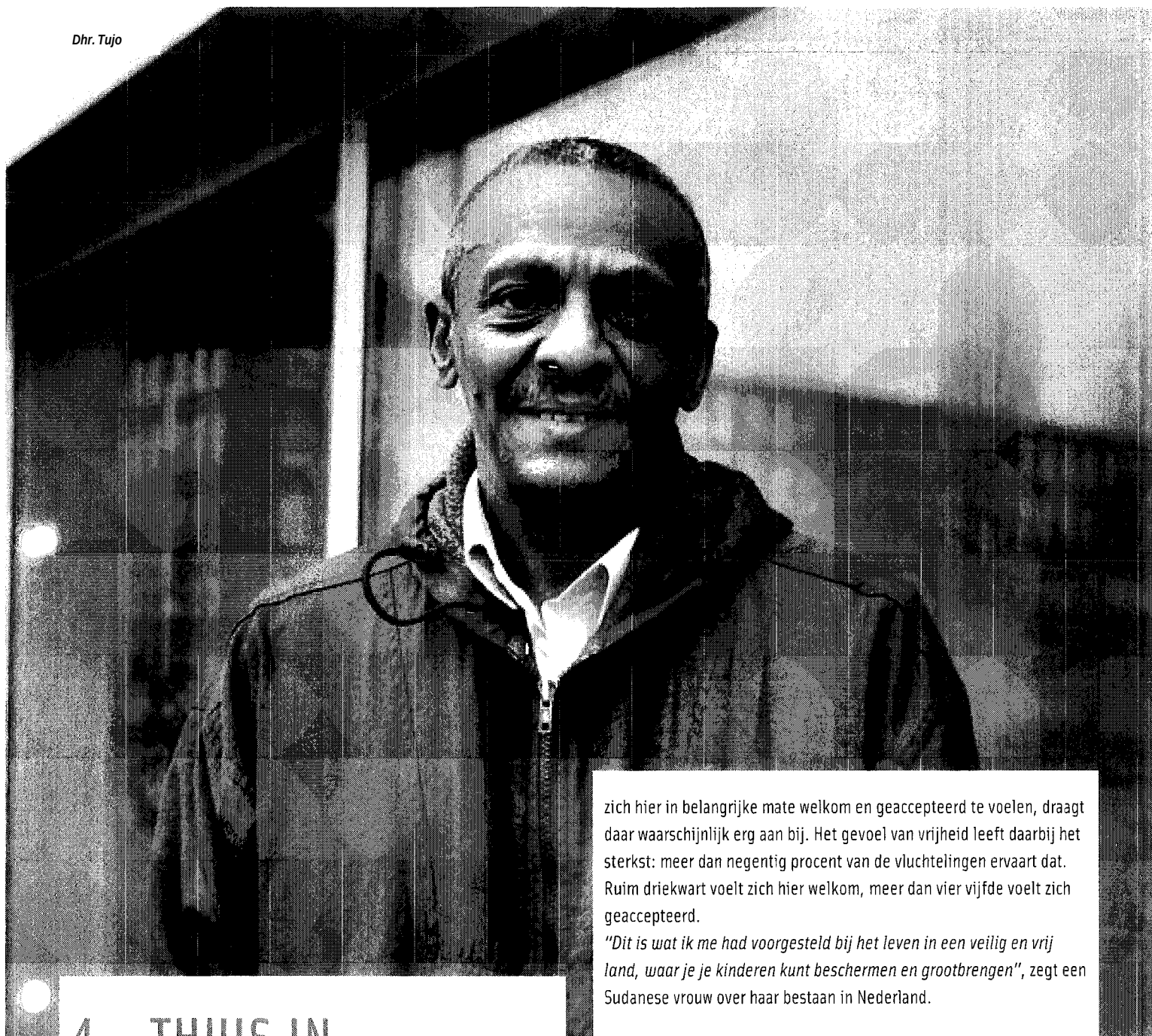
De feiten

Driekwart van de vluchtelingen in ons land heeft Nederlandse vrienden, blijkt uit de SPVA-survey. Veertig procent is sterk gericht op de eigen etnische groep: er is meer contact met 'eigen' mensen dan met autochtonen. Bij een kwart is dit overigens omgekeerd. Maatschappelijke participatie in verenigingsverband is beperkt. Nog geen twintig procent van alle vluchtelingen is lid van een Nederlandse vereniging. Vluchtelingen die jong, goed opgeleid of langer hier zijn, hebben het meeste contact met Nederlanders en hebben de meeste Nederlandse vrienden. Ook zijn het vooral zij die iets doen in verenigingsverband.

Het beeld dat deze cijfers schetsen van de sociale integratie van vluchtelingen is niet eenduidig. Wat zegt het dat de meerderheid van de vluchtelingen Nederlandse vrienden heeft, maar dat tachtig procent van de vluchtelingen geen lid is van een vereniging? En duidt het gericht zijn op de eigen groep op een gebrek aan integratie? De werkelijkheid is complexer dan de cijfers doen vermoeden. Dit blijkt als het panel wordt gevraagd naar de sociale betrokkenheid van vluchtelingen, hun relaties en de persoonlijke betekenis ervan.

Relaties met Nederlanders

Ruim 75 procent van de geïnterviewden heeft goede privécontacten met Nederlanders. Meer dan de helft heeft één of meerdere Nederlandse vrienden. Slechts één op de zes heeft er geen. Uit de gesprekken blijkt echter dat veel contacten met autochtonen vluchtig van aard zijn. Ze lopen via de school van de kinderen, de opleiding of het werk, of betreffen burens. Ruim tachtig procent van de panelleden wil graag meer contact met Nederlanders. Bij navraag blijkt dan ook vooral behoefte aan minder oppervlakkige relaties. Vrouwen lijken er beter in te slagen banden aan te gaan. Ze doen dit vooral via hun kinderen.

zich hier in belangrijke mate welkom en geaccepteerd te voelen, draagt daar waarschijnlijk erg aan bij. Het gevoel van vrijheid leeft daarbij het sterkst: meer dan negentig procent van de vluchtelingen ervaart dat. Ruim driekwart voelt zich hier welkom, meer dan vier vijfde voelt zich geaccepteerd.

"Dit is wat ik me had voorgesteld bij het leven in een veilig en vrij land, waar je je kinderen kunt beschermen en grootbrengen", zegt een Sudanese vrouw over haar bestaan in Nederland.

1 THUIS IN

^ CUCKLHINUr

y Integratie is niet alleen uit te drukken in harde cijfers over werk, inkomen en sociale contacten. Het gaat ook over je thuis voelen, over thuis zijn in dit land waar je eerder misschien nog nooit van had gehoord. Hoe staat het daarmee onder vluchtelingen? Omdat er weinig onderzoek naar dit onderwerp is gedaan, is dit ook in deze IntegratieBarometer een belangrijk aandachtspunt.,

Veilig en vrij

Veruit de meeste panelleden - bijna negentig procent - voelen zich op hun gemak in Nederland en de eigen buurt. Het gevoel vrij te zijn en

Desondanks stoort het vluchtelingen dat ze steeds vaker worden afgeschilderd als gelukszoekers. Opmerkelijk is dat meer dan een kwart van de geïnterviewden zegt zich het afgelopen jaar minder thuis te zijn gaan voelen, met name door de hardere toon in het publieke debat over vluchtelingen. Een Iraniër zegt:

"Ik heb goede contacten met Nederlanders maar toch voel ik me niet thuis. Ik krijg het gevoel dat vluchtelingen hier niet langer welkom zijn. De regering kijkt negatief naar vluchtelingen. Integratie moet van twee kanten komen, maar van Nederlandse zijde komt nu weinig. Mensen houden meer afstand dan vroeger. De regering zou juist het goede voorbeeld moeten geven en meer moeten openstaan voor anderen."

...en toch eenzaam

'Thuis voelen' blijkt niet makkelijk te duiden. De helft van de geïnterviewden voelt zich namelijk ook vaak alleen of eenzaam. Vluchtelingen missen het 'eigene' van hun familie en hun land van herkomst.

5 – DE MENING VAN NEDERLANDERS

Eerder bleek dat vluchtelingen soms moeite hebben met de afstandelijkheid van Nederlanders. Sommigen voelen zich ook minder welkom dan voorheen. Hoe zien Nederlanders dat? Staat de deur voor vluchtelingen open? Willen ze contact? Wat is succesvolle integratie eigenlijk en wie is er verantwoordelijk voor? Om daar zicht op te krijgen deed TNS NIPO een representatief onderzoek onder de Nederlanders, als onderdeel van de IntegratieBarometer. Hun oordeel over vluchtelingen blijkt, als we dit vergelijken met de meting van 2005, redelijk stabiel. Voor het merendeel zijn deze opvattingen positief van toonzetting.

6- KANSSEN VOOR NIEUW BELEID

Conclusies

De Vluchtelingenwerk IntegratieBarometer 2006 toont aan dat de werkelijkheid rondom de integratie van vluchtelingen complexer en veelzijdiger is dan op basis van veel cijfermatige studies wordt verondersteld. Dit onderzoek laat, net als in 2005, zien dat de integratie van vluchtelingen in Nederland op een aantal punten zorgwekkend is. Met name op het gebied van werk en inkomen blijven vluchtelingen veelal achter, niet alleen bij autochtonen maar ook bij andere migrantengroepen. Ze hebben minder vaak een baan en leven vaker van de bijstand. Hun gemiddeld hoge opleidingsniveau blijkt nauwelijks te helpen bij het vinden van werk. Vaker dan anderen moeten ze rondkomen van een minimaal inkomen. Een flink deel van de vluchtelingen in het onderzoekspanel heeft financiële problemen. Men bezuinigt op eten en kleding, heeft niet genoeg geld voor de bus en kan uitjes of bezoek aan familie elders in Nederland zelden betalen. Sommigen zeggen door geldgebrek niet volwaardig te kunnen deelnemen aan onze samenleving.

Op sociaal vlak lijkt de integratie van vluchtelingen redelijk positief te verlopen. Veel geïnterviewden zijn betrokken bij de samenleving via de school van hun kinderen of vrijwilligerswerk. Ze hebben contacten met zowel Nederlanders als landgenoten (hier en in het buitenland), voelen zich vrij en geaccepteerd. Dat de helft zich desondanks vaak eenzaam voelt, komt vooral door wat is achtergelaten: familie en de eigen manier van leven. Sterke relaties met landgenoten geven dan ook steun en blijken niet te wijzen op een gebrek aan integratie, maar helpen vluchtelingen juist zich hier thuis te voelen.

Inde IntegratieBarometer zijn zowel de sociaal-economische aspecten als de sociaal-culturele aspecten van integratie onderzocht. Het onderzoek laat zien hoe zeer deze aspecten onderling met elkaar verbonden zijn. Zo blijkt werk een belangrijke verbindende schakel te zijn tussen inkomenspositie en sociale integratie. Het wel of niet hebben van werk is van grote invloed op de inkomenspositie van vluchtelingen. Ook vanuit sociaal oogpunt, is werk erg belangrijk. Het brengt sociale contacten mee en bevordert het gevoel van eigenwaarde, waardoor mensen gemakkelijker op anderen afstappen. Werk neemt dus een sleutelpositie in bij het integratieproces van vluchtelingen. Daarmee zijn overigens nog niet alle problemen opgelost. Zo zal de verscheurdheid en ontworteling die veel vluchtelingen voelen, deel blijven uitmaken van hun leven.

Vluchtelingenspecifieke belemmeringen

Waar hebben vluchtelingen wel en andere migranten niet of minder mee te maken? Ten eerste een lange asielprocedure. Voordat vluchtelingen een verblijfsvergunning hebben, mogen ze vrijwel niet werken

of studeren, wat hen een grote achterstand op de arbeidsmarkt geeft die ze nooit helemaal inlopen. Ten tweede bestaat er voor veel vluchtelingen een vaak dringende noodzaak om snel geld te verdienen. Dit is nodig omdat hun vlucht, verblijfsvergunning, inrichtingskosten en gezinshereniging hoge kosten (en vaak schulden) met zich meebrengen. Dit drijft vluchtelingen ertoe laagwaardige baantjes te accepteren en het leren van Nederlands op een laag pitje te zetten. Maar een gebrekkige taalbeheersing en het niet investeren in een opleiding, houdt vluchtelingen gevangen aan de onderkant van de arbeidsmarkt. Leeftijd is hierbij een derde belemmering. Vluchtelingen zijn vaak volwassen als ze hier komen en al wat ouder als ze de arbeidsmarkt opgaan - wat hen minder aantrekkelijk maakt.

Op sociaal vlak ervaren ze dat vriendschap sluiten op latere leeftijd ook niet eenvoudig is: de meeste leeftijdgenoten hier hebben al een complete vriendenkring. Wat integratie tot slot bemoeilijkt, is dat vluchtelingen wel een gemengd sociaal netwerk hebben, maar dat het weinig functioneel is voor het vinden van werk.

Aanbevelingen

De uitkomsten van deze IntegratieBarometer maken wederom duidelijk dat vluchtelingen bijzondere nieuwkomers zijn. Om te komen tot een succesvolle integratie is daarom ook een specifieke aanpak noodzakelijk. Een snellere aansluiting bij onze samenleving kan uitsluiting van vluchtelingen later voorkomen. De volgende maatregelen zouden daartoe bij kunnen dragen:

- * bied mensen sneller duidelijkheid over hun toekomst: zorg voor een snelle, maar zorgvuldige asielprocedure. Een lange periode van inactiviteit en onzekerheid zet vluchtelingen op een grote achterstand in hun integratieproces. Maar ook na het verkrijgen van een status is het belangrijk dat mensen sneller dan nu het geval is verblijfszekerheid krijgen. De periode van vijfjaar dat een verblijfstatus van een vluchteling ingetrokken kan worden als de veiligheidssituatie in het land van herkomst verbetert, zou verkort moeten worden tot drie jaar;
- zorg dat vluchtelingen hun integratie in Nederland niet beginnen met grote schulden: een goede stap zou zijn om de hoge leges die betaald moeten worden voor een verblijfsvergunning, met name voor gezinshereniging, voor vluchtelingen af te schaffen. Begeleiding bij financiële zaken kan veel problemen voorkomen;
- *investeer in werk en in de toeleiding naar werk: werk blijkt een cruciale factor te zijn bij de integratie van vluchtelingen. Investeer daarom in toeleiding naar werk door vluchtelingen de kans te geven met behoud van een uitkering te studeren, door het creëren van stageplaatsen en vrijwilligersbanen, en het bieden van praktische ondersteuning bij sollicitaties. Ook werkgevers zouden actiever moeten worden gestimuleerd vluchtelingen in dienst te nemen;
- stimuleer mogelijkheden voor duurzame ontmoetingen tussen vluchtelingen en Nederlanders: beide groepen staan open voor elkaar, maar hebben een duwtje nodig. Tussenkost via een persoon of organisatie wordt als wenselijk ervaren. Vluchtelingen geven aan vooral behoefte te hebben aan diepgaander contact. Ontmoetingsactiviteiten zouden mogelijk een basis kunnen leggen voor intensievere contacten.

Bijlage 3:

Interview vragen aan cliënten:

- > Van wie ontvangt u:
 - sociale steun?
 - materiële steun?
 - emotionele steun?
 - praktische hulp?
 - gezelligheid?
- > Hoe zou u willen dat uw netwerk er uit zou zien?
- > Waarom kiest u voor deze samenstelling? Wie geeft welke steun of welke steun geeft u?
- > U heeft eerste geruime tijd op een azc gewoond? Daar bestond uw nieuwe netwerk vooral uit land/lotgenoten? Wat vindt u van het contact met land/lotgenoten?
- > Hoe helpt dat u? (of juist niet)
- > Wat voor ondersteuning heeft u nodig bij het vinden van uw weg in Nederland?
- > Wat zou Vluchtelingenwerk volgens u hierin kunnen betekenen?

Bijlage 4:**Interviewvragen aan E. van Eerde, Algemeen maatschappelijke werker.**

- > Het sociale netwerk van vluchtelingen is vaak te klein. Hoe kijkt u hier tegenaan?
- > Kunnen vluchtelingen gedurende het verblijf op een asielzoekerscentrum bouwen aan een nieuw netwerk?
- > Hoe doen zij dat? Of waarom lukt het niet?
- > Wat zijn volgens u aandachtspunten als het gaat om het aangaan van nieuwe functionele ondersteunende contacten?
- > Zet u bepaalde methodieken in om cliënten te ondersteunen in de opbouw van een netwerk?

Bijlage 5:

Interviewvragen aan collega werkbegeleiders:

- > Herken je het probleem dat vluchtelingen een te klein netwerk hebben ?
- > Wat biedt jouw afdeling aan ondersteuning aan?
- > Welke projecten zijn er in jouw gemeente?
- > Wat is de meerwaarde van deelname aan die projecten voor jouw cliënten?
- > Welke eisen stel je aan de deskundigheid van vrijwilligers?

Bijlage 6: Interview vragen aan B. Schouwenaar, Maatjesproject Dronten

- > Hoe loopt het Maatjesproject nu?
- > Wat voegt het hebben van een Maatje toe voor de vluchteling? Heeft u daar zicht op?
- > Wat zijn aandachtspunten als het gaat om contact tussen Nederlanders en vluchtelingen?